

SZAKDOLGOZAT

FEKETE DOROTTYA
Mezőgazdasági mérnöki

Gödöllő
2021

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Szent István Campus

Mezőgazdasági mérnöki szak

**KISBÉRI FÉLVÉR MINT ÓSHONOS FAJTA
LEHETSÉGES JÖVŐJE A MÚLT TÜKRÉBEN**

Belső konzulens: Abayné Dr. Hamar Enikő
egyetemi docens

Külső konzulens:

Készítette: **Fekete Dorottya**
KT08ML
nappali

Intézet/Tanszék: Állattenyésztés-
technológiai és Állatjólléti
Tanszék

Gödöllő

2021

TARTALOMJEGYZÉK

1. BEVEZETÉS	3
2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS	4
2.1. AZ ANGOL TELIVÉR KORA.....	4
2.2. TENYÉSZTÉS A MÉNESBEN (XIX. SZÁZAD VÉGE).....	6
2.3. VONAL ALAPÍTÓK KORA	7
2.4. MAGÁNTENYÉSZETEK	12
2.5. 1900-TÓL AZ I. VILÁGHÁBORÚIG	14
2.6. VILÁGHÁBORÚS ÉVTIZEDEK	14
2.6.1. <i>A kisbéri-félvér kancacsaládok</i>	<i>15</i>
2.6.2. <i>Törzsállomány szelekciója.....</i>	<i>16</i>
2.6.3. <i>Trakehneni fajta behozatala 1940-es évek</i>	<i>16</i>
2.7. A FAJTA SZÉTHULLÁSA	18
2.8. A FAJTA HELYREÁLLÍTÁSA	18
2.9. A TOLNATAMÁSI ANGOL-FÉLVÉR TÁJFAJTA.....	20
2.10. A DALMANDI MÉNES.....	20
2.11. A SÁRVÁRI MÉNES	21
2.12. A KISBÉRI-FÉLVÉR LÓTENYÉSZTŐ ORSZÁGOS EGYESÜLET MEGALKULÁSA.....	22
2.13. NAPJAINK KIEMELKEDŐ EGYEDEI A SPORTBAN.....	24
3. ANYAG ÉS MÓDSZERTAN	26
4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK	27
5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK.....	40
5.1. TÁMOGATÁSOK ÉS HATÁSAI A FAJTÁRA	40
5.1.1. <i>Őshonos kancatámogatás.....</i>	<i>40</i>
5.1.2. <i>Ex situ génmegőrzés</i>	<i>41</i>
5.1.3. <i>Egyesületen belüli támogatások</i>	<i>41</i>
5.2. PETESEJT LESZÍVÁS (ÉRTÉKES EMBRIÓK ELŐÁLLÍTÁSA).....	42
5.3. PROBLÉMÁK, FELADATOK, MEGOLDÁSI JAVASLATOK.....	43
5.4. INSPIRÁCIÓ MÁS FAJTÁK ÁLTAL.....	49
6. ÖSSZEFOGLALÁS	51
7. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS	53
8. IRODALOMJEGYZÉK:	54
9. MELLÉKLETEK	57

1. BEVEZETÉS

A szakdolgozatom témája, akkor fogalmazódott meg bennem, amikor a Kisbéri-félvér Lótenyésztő Országos Egyesület tenyészszermléin, sok tenyésztőtől hallottam, hogy a fajta, folyamatosan veszít népszerűségéből és visszafejlődik. Felkeltette az érdeklődésemet, hogy milyen okok állnak e mögött és esetleg, hogyan lehetne ezt a korábban méltán nagyhírű fajtát visszaemelni a korábban elfoglalt helyére. Óriási veszteség lenne, ha kárba veszne 150 évnyi tenyésztői munka, tradíció, és elképzelhetetlen, hogy egy lovas nemzet elveszítse a XX. század derekának korát meghaladó modern sportlovát.

Mivel ez egy őshonos fajta, így úgy gondolom, hogy elengedhetetlen a kialakulásának és a fejlődésének történeti áttekintése, megismerése ahhoz, hogy megtudjuk milyen tenyésztési módszerek voltak sikeresek és mi az, ami tévút volt, ezt igyekeztem teljeskörűen és mélyrehatóan kifejteni a szakirodalmi áttekintésben.

Szakdolgozatommal szeretnék egy minél átfogóbb képet készíteni arról, hogy jelenleg, milyen helyzetben van a fajta, egy a tenyésztők által, (akik a feltételezhetően a legjobban ismerik a fajtát) kitöltött kérdőív segítségével információkat gyűjteni a jelenlegi helyzetről, problémákról, kiegészítve a saját tapasztalataimmal, és ebből kiindulva felvázolni a Kisbéri félvér jövőbeni kilátásait.

2. SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

2.1. Az angol telivér kora

A fajta történetének a kezdete Kisbéren az állami ménesben kezdődött, amit I. Ferenc József császár alapított 1852.-ben, de a tényleges tenyésztői munka csak 1853.-ban kezdődött el. A ménes felállításának a célja az volt, hogy a katonaság számára kiváló minőségű (tishti) hátasokat állítson elő. A fajtának a nevét-e település adta. 300 kanca ellátása volt biztosítva a telepen, de ezt elsősorban angol telivérekkel szerették volna feltölteni, de mivel ekkoriban Bábolnán és Mezőhegyesen folyt az angol telivér tenyésztés, így ők nem szerették volna a legjobb egyedeiket oda adni az újonnan megalakult Kisbéri Ménesnek. Ezért egy vegyes kancaállománnyal indult a tenyésztés többek között angol, arab telivér mellett percheron, norfolki ügető, kladrubi, mecklenburgi, lipicai fajták is megtalálhatóak voltak a ménesben a kezdetekben. A ménesalapítás Ritter Ferenchez köthető, akit a ménes parancsnokának neveztek ki, és az első 5 évben ő foglalkozott a ménes megszervezésével. A nevéhez fűződik, hogy a nagy értékű, és minőségi lótenyésztés számára nagy jelentőségű angol telivér ménekkel való fedeztetést a köztenyésztésben is engedélyezte. 1855-től általánossá vált Kisbéren, hogy az angol telivér törzsmének a ménesi kancák mellett a magántenyésztők telivér vagy félvér kancáit is fedezhették. Ezzel elősegítették a minőségi genetikának az elterjedését a köztenyésztésben is, valamint a fedeztetési díjakból bevételi forráshoz is jutott a ménes. De emellett Ritter Ferenc kimondta: „A ménesek célja nem néhány jó mén előállítása, hanem fajtákat, törzseket, családokat kell kitenyésztetniük, amelyek képesek arra, hogy jó tulajdonságaikat biztonsággal örökítsék utódaikra. Ilyen örökítés azonban csak megszilárdult fajtától várható, ezért a tiszta tenyésztést az újonnan alkotott törzseken belül egészen addig szigorúan be kell tartani, ameddig nem sikerült a kitűzött önállóságot elérni, Egyedül ezen az úton sikerülhet egy állandósult, konstans köztenyésztést megvalósítani, és a jó apamének iránti igényt kielégíteni...”. (Hecker et al. 2020) Kisbéren 1858-ig azonban nem alakult ki küllemben és genetikában sem egységes félvér típus. 1865.-ben érkezett Buccaneer angol telivér mén Kisbérrre. Az első éveiben félvér kancákat fedeztetettek vele, a félvér állományban született kanca csikói rosszul teljesítettek, mert Buccaneer gyenge végtagokat örökölt, ellenben fiai jó örökítőnek számítottak. Fia Fenék és unokája Kozma kisbéri-félvértörzset alapítottak. Kisebb arányban előfordultak norfolki ügetők híres közülük Nordstern, aki után 8 unokája kisbéri félvér-törzskanca lett. Később a norfolki ügetők leszármazottjai kitartásban és keménységben nem bizonyultak olyan jónak,

mint az angol telivérek után született félvérek, így ez a törzs kezdett háttérbe szorulni a félvér tenyésztésben. 1868-ra, mondhatni kialakult, létszámát tekintve a félvér ménes, de követendő tenyész célja még nem volt meghatározott. (Hecker et al. 2020)

A kiegyezés jó hatással volt a kishéri fajta jövőjére nézve, az állomány radikális csökkentése során a magyar állami tulajdonba került lovak az angol telivér mellett jórészt, a nemes félvér (kishéri) jellegű állomány volt, ezt támasztja alá az 1. ábra. (Hecker et al. 2020)

	Teljes állomány	Törzsmének	Anyakancák	Választott és évjárat csikók
Angol telivér	102	7	58	36
Angol félvér	475	1	125	268
<u>Percheron</u>	17	1	5	10
Összes létszám:	594	9	188	314

1. ábra
1869-es lóállomány (Hecker et al. 2020)

Az állami ménes irányítását Leveldi Kozma Ferencre bízta, aki egy bizottságot hozott létre a kor legismertebb szakembereiből, hogy a magyar lótenyésztés fejlődését irányítsa és így biztosítsa a magyar lótenyésztés fejlődését. Áttekintették az állományt Kishéren, a vegyes fajtaösszetételű és nem céltudatosan tenyésztett kancacsaládok helyrehozatalát és minőségének javítását, csak lassú fokozatos lépésekkel lehetett megtenni. Kozma Ferenc bevezette a tenyészkanca teljesítményvizsgálatát, valamint elrendelte a létszám feletti fiatal kancák árverését, ezzel elősegítette azt, hogy a magántenyésztők generációk alatt tenyésztett értékes kancacsaládok egyedeihez juthassanak. Fontos megjegyezni, hogy Kishéren ekkor az ország legjobb angol telivér ménjei 30-50 kancát is fedeztek köztük félvéreket is, ma már csak átlagosan 5 kancát fedez egy mén csak a félvér állományban. (Hecker et al. 2020, Janászik A. 2020) A felnövő generációk mindig jobbnál jobb angol telivéreket kaptak, a későbbiekben, pedig már az egyedi párosításokra tértek át, amikor kitapasztalták melyik mén hogyan örökít. Ebben az időben érkeztek olyan kiváló angol telivér fedezőménnek (Kalador, Verneuil, Kishér öccse) amik segítségével a félvér állomány nemességén, alkatán is tovább javítottak. Kalador fedezőménként kiválóan bizonyult a félvér tenyésztésben, 16 lánya lett törzskanca és 16 fia lett fedezőmén az országban. (Hecker et al. 2020)

2.2. Tenyésztés a ménesben (XIX. század vége)

A Kisbéri ménesben júniusban tartott osztályozás igen kellemes tevékenységnek számított, amellet, hogy komoly szakmai háttérrel zajlott le a tevékenység. A 3 éves kancákkal kezdtek és az állami lótenyésztési intézményeket vezető úr végezte. 6-8 fős csoportokban vezették fel a kancákat majd párszor végig hajtatták őket a karámban. Külleme és egyéb tulajdonságaik alapján döntöttek róla, hogy anyakanca lesz vagy eladó ló az adott egyedből. A méneket szintén 3 éves korukban ezekben a napokban döntötték el róluk, hogy törzsménjelölt, országos fedezőmén jelölt vagy apamének lesznek. Az alkalmatlan lovak selejtezése, azon ménnek, amik tenyésztés céljára már nem voltak használhatóak kasztrálásra ítélték. Végül az utánpótlást is megsejlelték. (Hecker et al. 2020)

Fiatal kancák teljesítményvizsgálatát 3 éves korukban kezdték meg, a belovaglást októberben kezdték, majd fél év múlva a versenypályán erősebb munkát végeztek vele. Április hónapban futtatták őket 3000 méteres távon. A szigorú éves osztályozás és a teljesítményvizsga segítségével a félvér állomány heterogenitását csökkenteni lehetett. 1870-től csak kiváló angol telivérekkel fedeztek és a szigorú osztályozásnak köszönhetően csak a kiváló egyedek maradhattak a tenyésztésben. 1870-től kisebb finomosodásra lettek figyelmesek a félvér állományban, ezért úgy döntöttek 1875-től kezdődően, hogy Mezőhegyesről Furioso fedezőméneket hoznak be az állományba, az állomány tömegesítése céljából, köztük Furioso XIX-et, Förgeteget, Zivatart, Furioso XXIV-et, Furioso XXIII-at. Kancák is érkeztek a minőség javítás céljából, 1876 és 1879 között 27 mezőhegyesi kanca került a Kisbéri ménesbe, amelyek több generáción át kitenyésztett kancacsaládból származtak. Ezen egyedek javító hatásnak eredménye a fennmaradt kiscbéri kancacsaládokban máig érezhető. A mezőhegyesi félvér volt az első olyan fajta, ami idegennek számított és ez még sok évtizedig (1942-ig) így is maradt. A kiscbéri-félvér tenyésztésében inkább a teljesítményre koncentráltak, ezért az egész állományról nem volt elmondható, hogy küllemileg egységes lenne. Már ebben a korszakban is kiemelkedő volt a Kisbéri ménesben található félvér állomány, nem volt hozzá fogható egész Európában. A ménes minden egyede kiváló teljesítőképességgel bírt és nemességben sem szenvedettek hiányt. Ilyen teljesítőképességgel igen jól szerepeltek olyan hasznosítási formában, mint például a falkavadászat. Az üresen maradt törzskancákat és fiatal országos fedezőméneket is egy- egy évre teljesítményvizsgára küldték el például Holicsra, ahol falkavadászatokban próbálták ki őket és ezen eredményeket hivatalosan közzétették. A jó angol telivérek kezdtek elfogyni ezért a félvér ménekkel való fedeztetéssel próbálkoztak meg. Voltak kudarcra ítélt párosítások, mint például az angol telivér

apaságú, de nóniusz kancáktól származott félvér ménekkel való kisbéri-félvérek tenyésztéséből származott méncsikók, melyek nem igazán örökölték jól, így a nóniusz és norfolki ügetők nem váltak be a félvér tenyésztésben. 1881 táján 2 félvér mén egyedet állítanak be a tenyésztésbe, akik Mezőhegyesi származásúak, de Kisbéren születtek Förgeteget és Zivatartart több törzskancát és országos fedezőmént is adtak. (Hecker et al. 2020)

A rosszul örökítő méneket hamar észrevették és kivették a tenyésztésből. A félvér kancákat 5-6 generáción át angol telivérrel keresztezték, így magasan telivérezett félvéreket kaptunk, ennek köszönhetően, egy homogén genetikai állománnyal rendelkező állomány keletkezett. A kiváló telivérekkel való fedeztetések hatására létrejött egy az angol telivérhez közel álló, de tömegesebb, nyugodtabb, korrektebb küllemű hátasló. Az így előállított félvér mének kielégítették az országos fedezőmén igényt, ezzel a telivéreket pótolni tudták. Elvértve akadt félvér párosítás is, például a fent említett Zivatart és Förgeteget. Fajta-kialakító keresztezést használtak az angol telivérekkel és cseppvér-keresztezést alkalmaztak a félvérekkel a Kisbéri félvér állományban. (Ócsag 1989)

2.3. Vonal alapítók kora

Fontos volt a ménes életében, hogy átgondoltan döntsének a törzsméneket illetően ezért szinte minden esetben először köztenyésztésben állították fel, majd ezen eredmények után döntöttek a tenyésztésbe vételéről. Az 1892 és a századforduló között olyan angol telivérek kerültek felállításra, amiknek máig hatása van a fajtában.

Elsőként 1864-ben érkezik Kisbérre *Deutscher Michel* (apja: The Italian vagy Musician, anyja: Flying Polka) sárga angol telivér mén. Rövid ideig fedezett Kisbéren, mert utána átkerült Mezőhegyesre. Kisbéren 12 csikója született, de a mezőhegyesi félérben vonalat alapított, majd ezen utódai kerültek vissza Kisbérre törzsménnek (2. ábra). (Hecker et al. 2020, Ócsag 1989)

2. ábra

Deutscher Michel IV. törzsmén (szül.: 1900) (Hcker et al. 2020)

1892-ben *Filou* (apja: Gunnersbury, anyja: Fidget, Ostreger leánya) világospej angol telivér mén kerül tenyésztésbe. 175 cm marmagasságú és 184 cm övmérettel rendelkezett. Erős csontozattal, hatalmas farral és rövid marral rendelkezett. A versenyzésben nem jeleskedett a telivértenyésztésben az orrvérzősége miatt keveset fedezett, így félvér tenyésztésben kezdték el használni. Utódai nagy fejlődésű erélyűek, erős csontozatúak és méretesek voltak. Tíz évig fedezett, sikerességét inkább az anyai vonalnak köszönhetette, 31 lánya lett törzskanca és 51 mént adott az országos köztenyésztésnek (3. ábra). (Hecker et al. 2020, Ócsag 1989)

3. ábra

bal oldalon: 12. Filou I. kanca (szül.: 1922) (Hecker et al. 2020), jobb oldalon: Filou VI. törzsmén (http 12)

1894-ben *Dunure* (apja: St. Simon, anyja: Sunrise, Springfield leánya) sötétpej mént állítják be a tenyésztésbe. 172 cm marmagassággal és 184 cm-es övmérettel rendelkezett. Külleme összességében arányos volt hosszú izmos nyakkal, hosszú marral, izmos farral, erős csontozattal rendelkezett. Kisebb hibái voltak a lapockája kissé döltebb volt az elvártnál, valamint a szárai lehettek volna szabályosabbak. Utódai kemény szervezetűek voltak és küllemben is kimagaslottak. 44 törzskancát és 54 országos fedezőmént adott (4. ábra). (Hecker et al. 2020, Ócsag 1989)

4. ábra

Dunure VI. törzsmén (szül.: 1941) (Hecker et al.2020)

1895-ben lesz törzsmén *Fenek* (apja: Buccaneer, anyja: Helene Triomphante, Y. Melbourne leánya) világospej angol telivér mén. Buccaneer legkorrektebb fiának tartották. 175 cm marmagassággal és 190 cm övmérettel rendelkezett. „Fenek világospej mén, csillaggal, 175 cm magas, 190 cm övméret. Szép szemekkel és jól illesztett, kicsiny fülekkel ellátott nemes fej. Elég hosszú, jól illesztett és szépen ívelt nyak, igen jó mar, mely szépen benyúlik a hátba. Háta kifogástalan, erős és rövid kötéssel. Mellkasa és fara jól izmolt. A váll-lapok hosszúak és kellően dültek. Alapzata kissé magas, az alakarok kissé hosszúak és kellően izmoltak. A szárcsontok erősek, a csüdök szabályosak, a paták rendesek. A szemek és ivarszervek épek. Állása elől könyökben behúzott, térdben szűk, az alkar szintén behúzott. Kifelé illesztett száraz, elől kissé hegyfal tipró, hátul szabályos. Mozgása jó, vágója térölő.” (Hecker et al. 2020) Kisbéren a ménesben a legkeresettebb fedezőmén volt, 15 éven át fedezett, viszont a köztenyésztésben kevésbé kapott szerepet. Utódai nagyok, szép korrekt lovak voltak, elvértve hosszú lábúak. 42 lánya lett törzskanca és 58 országos fedezőmént adott (5. ábra). (Hecker et al. 2020, Ócsag 1989)

5. ábra

bal oldalon: Fenek V. törzsmén (szül.: 1932), jobb oldalon: 66 Fenek V. törzskanca (szül.: 1938) (Hecker et al. 2020)

1897-ben csatlakozik törzsménként *Kozma* (apja: Bálvány, Buccaneer fia, anyja Kisböske, Gunnersbury leánya) szögsárga angol telivér mén. 172 cm marmagasságú és 178 cm övméretű ló volt. „Kozma nagyon tetszetős mén volt, nemes fejjel, jól illesztett és szépen ívelt nyakkal. Erős marja, jól izmolt fara, mély mellkasa, hosszú és jól dőlt váll-lapjai, erős lábtövei voltak. Csánkjai kissé nyitottak, szárcsontja bal lábán kissé kívül illesztett volt.” (Hecker et al. 2020) 15 éven át fedezett, utódai között 34 lánya lett törzskanca és 56 fia lett országos fedezőmén. Utódai jó ellenálló képességgel rendelkeztek, szépek voltak, de nem egységes képet adtak (6. ábra). (Hecker et al. 2020, Ócsag 1989)

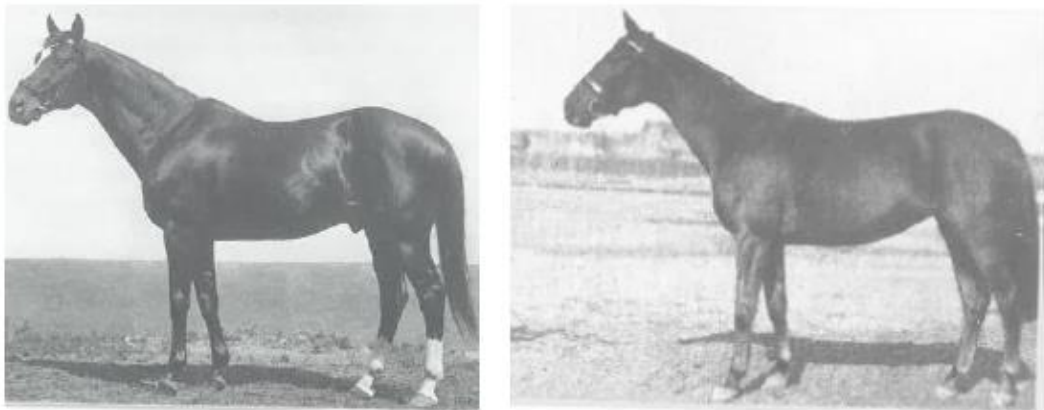
6. ábra
Kozma III. törzsmén (szül.: 1926) (Hecker et al. 2020)

1908-ban lesz törzsmén *Slieve Gallion* (apja: Gallinule, anyja: Reclusion, St. Florian leánya). Sötétpej angol telivér volt. Rövid és középtávon volt eredményes. Hosszú szárac, de kissé lapos paták, hosszú hát, magasan illesztett nyak, izmos far jellemezte. Leányai jó örökítőnek számítottak. 7 lánya lett törzskanca 8 fia pedig országos fedezőmén (7. ábra). (Hecker et al. 2020)

7. ábra
Slieve Gallion I. törzsmén (szül.: 1912) (Hecker et al. 2020)

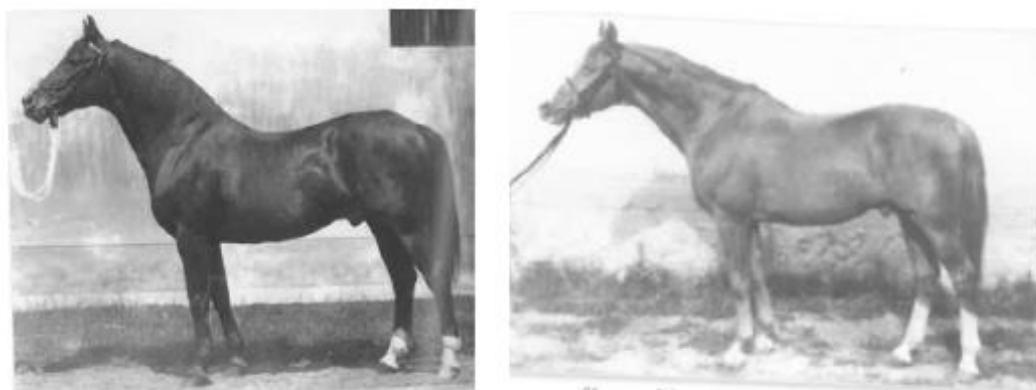
1910-ben állítják fel *Maxim*-ot (apja: St. Maclou, anyja: Crested Grebe, Gallinule leánya) Kisbéren. Sárga 173 cm marmagasságú angol telivér volt. Utódai és ő is hosszú távon versenyeztek. Küllemét tekintve igen szép korrekt ló volt, hosszú, magasan illesztett nyak, hosszú mar, rövid, széles hát, rövid szár és erős csontozat jellemezte. Felmenői között kiváló ugró képességű egyedeket találhatunk, így-e méntörzs híres volt a kiváló ugróképességről. Utódai a félvérben szép küllemmel rendelkeztek, 31 lánya lett törzskanca és 35 fia lett országos fedezőmén (8. ábra). (Hecker et al. 2020, Ócsag 1989)

8. ábra

bal oldalon: *Maxim II. törzsmén* (szül.: 1912), jobb oldalon *123. Maxim kanca* (szül.: 1922) (Hecker et al. 2020)

1895-ben született *Shannon* (apja: Panzerschiff, anyja: Sheelah, Glen Arthur leánya) pej angol telivér mén. Szilárd szervezetű, gyors és jó állóképességgel rendelkezett. A képeken (9. ábra) a leszármazottjai láthatóak. (Hecker et al. 2020)

9. ábra

bal oldalon: *Shannon I. törzsmén* (szül.: 1906), jobb oldalon: *Shannon IV. törzsmén* (szül.: 1930) (Hecker et al. 2020)

Kanca vonalon meg kell említeni Doncastert, aki a fiaival együtt, szép, rámás és méretes kancákat hozott, valamint Buccaneer fia Montbar is igen szép eredményeket ért el 14 törzskanca

lányával, ivadéakai igen szépek, nemesek és kemények voltak. Gunnersbury aki a fent említett Filou apja valamint Kozma anyjának az apja volt, igen impozáns 178 cm marmagassága mellett sajnos orrvérzős csökönyös ivadékot hagyott maga után. (Hecker et al. 2020, Ócsag 1989)

Később egyre nehezebben lehetett kiváló angol telivérekhez jutni, ezért megfontolták, hogy a jól bevált telivér ménnek fiaik is lehessenek törzsmének. Így alakultak ki a kisbéri-félvér törzsei az angol telivér ménnek után: *Deutscher Michael, Dunure, Fenék, Filou, Kozma, Maxim, Shannon, Slieve Gallion*. (http 1) Dr. Ócsag Imre szerint akkor ívelt fel a kisbéri félvér, amikor kipróbált angol telivéreket tudtak tenyésztésbe állítani, viszont az F1 félvér ménnek nem voltak kipróbálva csak küllemileg voltak kiválasztva, ezért törvényszerűen gyengébbek voltak, mint az apáik, mert a gyengébb ménnek is beállításra kerültek. (Ócsag 1989)

2.4. Magántenyészetek

Az eddig leírtakban csak a Kisbéri Állami Ménesben történt eseményekbe kaphattunk bepillantást, de ma már csak magán kézben vannak Kisbéri-félvér egyedek, így célszerű az akkoriban magántenyésztőknél levő félvéreket is megemlíteni, a hasonlóságokat és a különbségeket áttekinteni. Elmondhatjuk, hogy amíg az állami ménese az országos fedezőmén igényre tenyésztettek addig a magánménesekben a teljesítményre koncentráltak. Ekkor a katonai lovakra volt kereslet, könnyűhátas lovakat kerestek, amik kitartó, jó ellenálló képességgel rendelkeznek, ezért távlovaglásba és távhajtásban próbálták ki őket. Néhány eredményes szereplés 1892. évi Bécs-Berlin 580 km-es távlovaglason egy Athos nevezetű herélt 71 óra 25 perc 59 másodperc alatt teljesítette a távot, ezzel az időeredménnyel elhozta az első helyet. Ostreger felmenőkkel rendelkező herélt mellett a 3. helyezett szintén Ostreger származású kanca volt. Ebben a Versenyben az 1.-től a 10.- ik helyezettig mind angol félvér volt, kivéve a 2. helyezettet ami egy angol telivér volt. Más versenyekben is eredményesen szerepeltek még fogatban is versenyeztek. (Ócsag 1989)

A **Szolgagyőri ménest** (Hunkár féle) 1822-ben alapították, nagy létszámú magánménes volt mely szoros kapcsolatban volt a Kisbéri Állami Ménessel és nagyban támaszkodtak az állami ménes ménjeire a saját tulajdonú ménnek mellett. (Podmaniczky 1903) 1940-es évek elején több kancája törzskanca lett a Kisbéri Ménesben. Tenyész irányuk hátas, valamint hintós lovak előállítása volt. a. (Hecker et al. 2020, Podmaniczky 1903)

1879-ben Bezeredy Andor alapította meg a **Ménfői ménest**. A ménes célja: az angol félvér hátaslovak előállítása volt, melyhez rendelkezésre állt egy 24 fős angol félvér kanca

állomány, valamint az alapítástól kezdődően csak állami ménék (Kisbéri-félvér, Gidran, Nóniusz, Angol telivér) fedezték az állományt. (Podmaniczky 1903)

Baranya-szent-lőrinczi ménest Nádosy Kálmán és István alapították, az induló állomány korábbi jó hírű ménesei állományaiból kerültek ki. Összes lóállomány 220 darab volt, amiből 80 darab angol félvér anyakancá melyeket szintén az állami ménekkel fedeztek. Katonai célokra tenyésztették a lovakat. (Podmaniczky 1903)

Tamási ménesbe csak is olyan anyakancák kerülhettek be, amik vadászterepen vagy kocsik előtt jól teljesítettek. Vadászlovak és magas vérű kocsilovak előállításuk volt a céljuk. A félvér állományában voltak kiemelkedő egyedek pl.: Pajtásné aki négyes fogatban 20 és 40 kilométeres távon is eredményesen szerepelt. (Podmaniczky 1903)

A **Sütvényi ménest** 1867-ben alapította Döry József. A ménes állománya 125 darab angol félvér anyakancá volt. Kitartó, jó, tetszetős, könnyebb kocsilovak és hátasok tenyésztése volt a fő cél. Az anyakancák igen hosszú kipróbálásnak voltak kitéve legalább 2 évnél és csak a kiváló gyorsasággal, kitartással és acélossággal rendelkezők kerülnek be a ménesbe. A ménes országos fedezőménék előállításában is részt vett. (Podmaniczky 1903) A Kisbéri Ménesből is sok félvér kancát vettek át ez idő során. Később (1906-ban) ezt a ménest felszámolták és az állomány egy része a Kisbéri ménesbe került. (Hecker et al. 2020)

Hajós József 1880-ban alapította a **Szent-iváni ménest**. Jellemzően kisbéri-félvér ménével fedeztek közöttük Cambuscan, és Verneuil vonalakkal. Katonai célokra állítottak elő hátaslovakat, de emellett hámos lovak tenyésztése is folyt a ménesben. (Podmaniczky 1903)

Nyirjesi ménest 1879-ben alapították az átlagosan 30 angol félvér anyakancával rendelkeztek melyeket angol félvér állami ménével is fedeztették. Katonai és kocsilovak tenyésztése volt a cél. (Podmaniczky 1903)

A **Topliczai ménest** 1870-ben alapította Urmánczy János. Az évek során kisbéri származású angol félvérek fedeztek. A tenyészkancák vegyesen voltak erdélyi származású és angol félvérek. Angol félvér lovak tenyésztése volt a cél elsősorban a tulajdonos használatára, másodsorban a katonai pótlólovak előállítása és az államnak éves méncsikók tenyésztése. (Podmaniczky 1903)

A fenti néhány példából is kitűnik, hogy a magán ménesek, támaszkodva a Kisbéri Állami ménes kiváló ménállományára, nagyon nagy létszámban sikeresen tenyésztették az angol félvér jellegű (kisbéri-félvér lovakat), jellemzően katonai hátas és fogatos használatra.

2.5. 1900-től az I. világháborúig

A század elejétől erős igény jelentkezett a rámasabb erősebb lovak iránt, ezért megint a furiosokhoz nyúltak, de e mellett a kiemelkedő telivérek után továbbra is felállítottak félvér méneket, hogy vonaltenyésztés folytassanak, illetve biztosítsák az országos fedezőmén igényeket. **Azonban az erőltetett vonaltenyésztés nem tudott eredményt hozni, mert a még oly kiváló apák után felállított mének sem tudták tovább örökíteni apjuk kívánatos tulajdonságait, így a próbálkozás eleve kudarcra volt ítélve.** (Ócsag 1989)

2.6. Világháborús évtizedek

A kislépterű állományt az I. világháború kezdetekor a megőrzésük érdekében áthelyezték nagyobb gazdaságokhoz, így a félvér állomány a felsőszentiványi, a táci és a zirci uradalmakba került elhelyezésre. A magasvérű félvér nem kimondottan volt jó katonalónak sem mezőgazdaságban hasznosíthatónak, a társadalomnak nem volt megfelelő. Új tenyésztéstechnikát fogalmaztak meg ami a következőképpen nézett ki. Angol telivérek és félvér mének is fedeztek, ha angol telivér fedezte a félvér kancát akkor annak kanca ivadékát félvér mén fogja fedezni, ha kiindulásnál félvér mén fedezte a félvér kancát akkor annak kanca utódját angol telivér fogja fedezni. Az I. világháború után akadtak veszteségek ezért újra felkellet állítani a törzsménest, új módszerekre volt szükség a mének kiválasztásában, mivel anyagiakban is megszorultak ezért nem tudtak már kiváló angol telivéreket venni. Ebben az időben fedeztek a vonalalapítók leszármazottjai köztük Fenék IV, akinek köszönhetően az állomány kezdett újra magára találni. **Ekkor a kislépterű-félvér egy szép, elegáns, nemes hátsó típusú fajta volt, 1930-as években vált valóban genetikájában is megszilárdult önálló fajtvá. 10 éven át kísérletezték ki a szelektálási módszert (1928-ig), melynek a lényege az volt, hogy olyan méneket igyekeztek beállítani, amik kipróbált teljesítménnyel rendelkeztek és ivadékvizsgálaton is átestek. A tájfajta körzetekben lehetett eredményes bírálatot végrehajtani, mert a fiatal mének heterogén kancapartnereket fedezhettek.** (Ócsag 1989)

2.6.1. A kisbéri-félvér kancacsaládok

A kezdetektől 1930-ig bezárólag 20 kanca tudott családot alapítani, de ebből 1 kihalt 1916-ban. „...az anyakanca legyen a ménés modellje, hiszen az anyakanca a talaj, a szántóföld, amibe a magot vetjük...” „Ezért a tenyésztő azon legyen, hogy az idős, a kipróbált kancákat tartsa meg, a gyengéket, amelyek gyenge csikókat szülnek, vagy csikóikat rosszul nevelik, ki kell selejteznie.” „...aki mindent elkövet, hogy kiváló apaméneket vásároljon, és nem követi ugyanezt a gondos kiválasztást az anyakancáknál, nagyon nehezen, vagy sohasem jut kiváló fajtához; még kevésbé fogja ezt a célt elérni az a tenyésztő, aki azt hiszi, hogy szakismeretek nélkül, pénzzel elérhet mindent.” (Hecker 2014) Csekonics József ezen kijelentésével teljes mértékben megmagyarázta, miért is olyan fontosak a jó kanca alapanyagok. Már ebben az időszakban felismerték és tudták, hogy a kancáknak nagyobb szerepe van az örökítésben, mint a méneknek. Az alábbi ábrán (10. ábra) az eredeti kancacsaládok nevei és származásai olvashatók.

1930-ig életben maradt kisbéri kancacsaládok családalapító kancái
1. számú kancacsalád, 68 Chief szül. 1857. Mezőhegyesi kancacsalád.
2. számú kancacsalád, 107 Anis szül. 1844. Báboínai kancacsalád.
3. számú kancacsalád, 563 Flóra szül. 1850. Írországból vásárolták.
4. számú kancacsalád, 120 Queen szül. 1856. Angliából vásárolták.
5. számú kancacsalád, 99 Wilsford szül. 1863. Mezőhegyesi kancacsalád.
6. számú kancacsalád, 107 Clinker szül. 1858. Mezőhegyesi kancacsalád.
7. számú kancacsalád, 66 Deerslayer szül. 1852. A Csapodi ménésből.
8. számú kancacsalád, 78 Palestro szül. 1873. Mezőhegyesi kancacsalád.
9. számú kancacsalád, 139 Miss Daly szül. 1858. Angliában vásárolták.
10. számú kancacsalád, 124 Wilsford szül. 1858. Mezőhegyesi kancacsalád.
11. számú kancacsalád, 156 Jessy szül. 1859. Írországból vásárolták.
12. számú kancacsalád, 81 Furioso szül. 1870. Mezőhegyesi kancacsalád.
13. számú kancacsalád, 118 Nancy szül. 1855. Angliában vásárolták.
14. számú kancacsalád, 72 North Star I szül. 1871. Mezőhegyesi kancacsalád.
15. számú kancacsalád, 7 Dahaby II szül. 1846. Mezőhegyesi kancacsalád.
16. számú kancacsalád, 24 Acorn szül. 1853. Mezőhegyesi kancacsalád.
17. számú kancacsalád, 73 Nonius II szül. 1872. Mezőhegyesi kancacsalád.
18. számú kancacsalád, 86 Palestro szül. 1875. Mezőhegyesi kancacsalád.
19. számú kancacsalád, 74 Nonius szül. 1873. Mezőhegyesi kancacsalád.

10. ábra
1930-ig életben maradt kancacsaládok (Hecker et al. 2020 után)

2.6.2. Törzsállomány szelekciója

A választott csikókat egy éves korukig vegyesen tartották. Majd utána a kancák az évjárat parragi istállóba kerültek a ménnek pedig a tarcsi évjárat istállóba. **A ménnek 3 évesen kerültek osztályozásra, majd ennek megfelelően méntelepekre kerültek át. A kancákat 4 évesen 3000 méteres síkversenyen vagy falkavadászatban próbálták ki, majd az osztályozás után a legjobbak anyakancaménésbe kerültek. A sikeresség a szigorú szelekcióban rejlett, így elég volt 60-150 anyakanca a sikeres tovább tenyésztéshez.** Természetesen akadtak hibák is az utódokban, mint például az angol telivér nagyfokú alkalmazásából, ilyenek voltak: a puha csüd, franciasság, hosszú csüd, fűzött szár. Tartásból adódó hibák: könnyű csontalap, puha vagy hajlott hát, de akadtak csak bizonyos ménnek után örökített hibák például: Maxim III. után pontyszájú csikók születtek vagy Fortis csikók tehenes állást mutattak. A hibát örökítő mének kiszűrése elengedhetetlen volt a hibák kiküszöbölésére. Általánosságban elmondható, hogy ebben az időszakban kipróbált kancákkal folyt a tenyésztés és volt ivadékvizsgálat is. Az angol telivér gyorsaságát nem tudta adni, de küllemre egy korrekt hatásló típust mutatott a fajta. Lépése, ügetése tért nyerő, vágója hosszú. Szilárd szervezetű, kitartó fajta. (Ócsag 1989)

2.6.3. Trakehneni fajta behozatala 1940-es évek

A két világháború között fedezett mének kiöregedtek és nem volt megfelelő utánpótlás, így máshoz kellett nyúlniuk., egy olyan fajtahoz, ami beleillik a kisbéri-félvér fajta. Számításba jött a babilnai arab és a trakehneni fajta. Az arabot azért gondolták megfelelőnek, mert zömök, széles volt, inkább gazdasági típusú. Behoztak méneket köztük Gazal, Gazal I., Shagya I., Shagya II., sajnálatos módon túlhasználták ezt a fajtát a kisbéri-félvér állományban, így a másik fajta kipróbálását szorgalmazták. A trakehneni fajta rokon jellegű volt a kisbéri-félvér fajtaival, azzal a különbséggel, hogy az ő tenyésztésükben nagy hangsúlyt kapott a versenyben való szerepeltetés. Először két mént (Goldlack és Format) importálták a mai Oroszországban található Georgenburgból, 41-től 44-ig fedeztek Kisbénen. A párosítások jól sikerültek, az utódok gyors fejlődésűek, nemesek, tetszetősek lettek, ez annak volt köszönhető, hogy a trakehneni közel állt a kisbéri-félvérhez, így a vérkeveredés nem járt rizikóval. (Ócsag 1989)

Széplak (eredeti név: Goldlack) (apja: Tempelhüter, anyja: Heldenlegende) vonalalapító lett. Jellemzői: pej mén, 173 cm marmagasság, övméret 199 cm, szárméret 22 cm. Küllemre

igen tetszetős, hosszú izmos, nyak, széles szügy, kissé csapot, de széles izmos far, szabályos végtagállás jellemezte. Utódai jellemzően jó ugróképességgel rendelkeztek. A háború után 5 lányát találták meg és állították be a tenyésztésbe. 5 fia került vissza Magyarországra. (11. ábra) (Ócsag 1989)

11. ábra
Széplak I. törzsmén (szül.: 1943) (Hecker et al. 2020)

Formás (eredeti név: Format) (apja: Lancelot, anyja: Formamint) szintén vonalalapító lett. 174 cm marmagasság, 191 cm övméret és 21 cm szárméret jellemezte. Nemes fej, hosszú mar, hosszú far, azonban hibái is adódtak, vékonyabb szár kissé meredek lapocka jellemezte. 9 lánya lett törzskanca, akik a sportban is használatosak voltak és 6 fia került vissza a háború után Magyarországra (12. ábra). (Ócsag 1989)

12. ábra
Formás I. törzsmén (szül.: 1946) (Hecker et al. 2020)

Harmadikként érkezett eredeti nevén Lotse trakehneni mén Erdélyből. Hazánkban *Lobogó* (13. ábra) (apja: Helios, anyja: Loreley) néven fedezett és szintén vonalalapító lett. 172 cm marmagassággal, 192 cm övmérettel és 21,5 cm szármérettel rendelkezett. Egyenes fej, kissé magasan illesztett, hosszú nyak, kissé rövid mar, hosszú hát és ágyék, egyenes,

terjedelmes far, izmos szügy, jól dőlt izmos lapocka, rövid szár, szabályos paták és erős csontozat jellemezte. (Ócsag 1989)

13. ábra
Lobogó mén (Novotni & Mihók 2012)

Elmondható, hogy a Széplak és részben a Formás vonal ivadécai a mai napig megtalálhatóak a fajtában a Lobogó - Oltszem vonal Erdélyben volt meghatározó.

A Lobogó – Oltszem ménvonal mely direkt vonalon nem maradt fent. 2021-ben turisztikai hasznosítás és a tradicionális vonal újjáélesztésére tesznek kísérletet, amelyhez a kispéri-félvér fajtából megvásárolt fedezőmén szolgáltatja a genetikai alapot. (Bíró 2021)

2.7. A fajta széthullása

A ménes állománya 1944-ben 610 egyed volt ebből 330 az országban maradt az értékeesebb 280-at pedig Bergstettenbe hurcolták, amik között 7 törzsmén, 145 anyakanca, 55 évjáratú méncsikó, 63 évjáratú kancacsikó és 10 szopós csikó volt. 1945 októberében 78 egyedet hadizsákmányként az Amerikai Egyesült Államokba szállítottak. (Ócsag 1989) Voltak próbálkozások, hogy az elhurcolt állományból méneket hozzanak be, de ezek nem hagytak nyomott a fajtában pl.: Baron Gyémánt, így sajnos az amerikai tenyészet is teljesen elveszett a kispéri-félvér fajta számára.

2.8. A fajta helyreállítása

1948. június elején érkezett vissza összesen 150 kispéri-félvér egyed, de ezek többsége sajnos nem a törzsménes egyedei voltak. (Ócsag 1989) Mindegyik régi ménvonalból legalább 1 leszármazott sikeresen megmenekült. A fentiekben említett kancacsaládok közül 6 maradt

életben, de ezeket kiegészítették 10 mezőhegyesi kancacsaláddal és 3 híres magánménestől származó kancacsalád egyedeivel, így újra 19 kancacsaládja lett a fajtának. (Hecker et al. 2020)

A kisbéri-félvér ménes Parragpusztára (Kisbér) került át és ott, 92 eredeti félvér kancával kezdődött meg a tenyésztés. A kancák 30 apától származtak, ezért nem mondhatjuk, hogy egy beszűkült állománnyal kellett volna folytatni a tenyésztést. Míg kancákból volt utánpótlás, addig a mén oldalról ez nem volt elmondható. A következő lépés volt a tenyészcél kialakítása, azonban az akkori vezetők, úgy gondolták, hogy jó lenne a versenyeztetésben szerepelniük a magasvérű félvéreknek, ez azonban nem tett jót a megmaradt állománynak. Fontosabb lett volna a tovább tenyésztésük, mihamarabb, mert a versenyeztetéssel sok csikótól esett el az állomány (kontraszelekció), ráadásul a versenyeztetésből adódó tenyésztési információkat nem hasznosították a tenyésztésben. (Ócsag 1989)

Szép eredményeket értek el a kisbéri-félvér lovak például az 1962-ben rendezett pardubitzei nemzetközi versenyben 3200 méteres akadályversenyen az első és harmadik helyezett versenyfélvér lett és említésre méltó Csillagom sárga félvér kanca, aki Münchenben egy kétéveseknek megrendezett versenyen pályarekorddal nyert. (Hecker et al. 2020, Ócsag 1989) 1960-as római olimpián Széplány díjugratásban 10. helyezést ért el (14. ábra). (Hecker et al. 2020)

14. ábra
Széplány (szül.: 1952) (Hecker et al. 2020)

1947 után a szelekció galopp pályán és ugróversenyeken történt. 1950-es években behozták a hámoslovak munkaképességi vizsgálatát. (Hecker et al. 2020, Ócsag 1989)

Elsődleges cél volt a megfelelő tenyészmének keresése, de ezt a különböző tenyészcélok miatt nehezen lehetett megvalósítani. Ezen időszakban a testtömegén és a sportteljesítményen volt a hangsúly. A törzskancajelöltek későn 10-12 éves korukban lettek felállítva, így rosszul termékenyültek és a csikók száma is kevés volt. A helyreállítás nehézkesen ment, mert nem voltak kiváló angol telivérek és kisbéri-félvér ménnek sem. Sajnos a vezetés rossz döntést hozott és nem a legjobb ménekkel folytatták a tenyésztést, így a fajta romlásnak indult. A probléma

volt az is, hogy a legjobb mének utódjai kis számban vészelték át a II. világháborút, ezért az utánpótlás különböző keresztezésekből származott. (Ócsag 1989)

2.9. A tolnatamási angol-félvér tájfajta

A tolnatamási angol félvér tájfajtához tartozott Alsóleperd, Sütvény, Ozora, Pálfa, Kajdacs híres magánménesei. Horváth Jenő ezredes alapszabállyal ellátott egyesületbe toborozta önkéntes alapon a lótenyésztőket, később ő lett az egyesület igazgatója. A mének kihelyezéséről az igazgató és a méntelep vezetője közösen döntöttek. Minden évben a szemlén az összes kancát megszemlélték, tavasszal pedig a párosítási terveket készítették el. Minden lótulajdonosnak volt egy zsebkönyve, amelybe beleírta a lovainak a származását, tenyésztési eredményét, csikóinak a sorsát. A tájfajtára kevésbé hatott a múlt hátrányosabb időszakai, így kevés nóniusz került be a vérvonalba, főként angol telivérekkel és angol félvérekkel folytatták a tenyésztést. A Kisbéri Állami Ménesből a kiválasztott fiatal méneket ide hozták ivadékvizsgálatra. Ez a tájfajta rengeteg elismerő díjat érdemelt ki. (Ócsag 1989)

2.10.A Dalmandi Ménes

Hányatott sorsa után még rosszabb helyzetbe került a fajta mert 1961-ben döntés született a bábolnai ankéton, hogy a méntelepeket megszüntetik, így a maradék 48 darab kisbéri-félvér kanca átkerült a Dalmandi Ménesbe azon belül a sütvényi telepre. 1962 január 1-jén megszűnt a Kisbéri Ménes. A Dalmandi Ménesben (Dalmandi Állami Gazdaság) elkezdődött egy átkeresztelés a korszerűtlen hannoveri ménekkel, aminek következtében, a megsemmisülés felé indult el a fajta. Emellett kiváló félvér lovakat adtunk el külföldre, mert nekünk nem kellettek, helyette a külföldön is korszerűtlennek számító hannoverivel kereszteztük az állományt. Mivel a lótenyésztés nem hozott jövedelmet, így ezzel az ágazattal ilyen formában nem foglalkoztak az akkori vezetők. A fajtatiszta lovak egyenértékűek lettek a származás nélküli egyedekkel. Azon egyedek maradtak fent, amelyek túléltek a betegségeket és a mezőgazdasági hasznosításba beleillettek. Célkitűzés volt a nagy ráma, nyugodt vérmérséklet. Továbbra is célkitűzés volt a mezőgazdasági követelményekbe való megfelelés, valamint a sport célú használat. 1972-ben már csak 7 kisbéri-félvér kanca volt megtalálható a Dalmandi Ménesben. 1983-ban már csak 2 eredeti kisbéri kancacsaládból származó egyed maradt életben. (Hecker et al. 2020) Az alábbi képeken (15. ábra) a Dalmandi Ménes által tenyésztett mének láthatóak.

15. ábra

bal oldalon: Széplak X. (szül.: 1977), jobb oldalon: Bob herceg I. (szül.: 1985) (Hecker et al. 2020)

2.11.A Sárvári Ménes

A Kisbéri Ménes állományából 26 kisbéri-félvér kanca került át a Sárvári Ménesbe. Itt is akadt keresztezés a hannoveri fajtával. 1972-ben már csak 7 kisbéri-félvér anyakanca maradt a ménesben. A ménesben nyereg alatti, valamint ugróvizsgán is részt kellett vennie az utánpótlásnak ezen eredmények után állították be őket törzskancának. (Hecker et al. 2020)

A Dalmandi Ménes és a Sárvári Ménes volt hivatott fenntartani a fajtát. Ócsag szerint a ménvonalakat és a kancacsaládokat a két ménesben megmaradt egyedekkel fennlehetett volna tartani, de sajnos az új tenyészcél és a nyugati fajtákkal való keresztezés miatt, a hagyományos ménvonalak kiszorultak a tenyésztésből, ezzel a kihalásuk is megtörtént. A hannoverivel való keresztezés célja a sportban való alkalmasság elősegítése lett volna, de ez eleve kudarca volt ítélve, mivel a nem hasonló elveken tenyésztett fajta a kisbéri-félvér fajtába igen heterogén laza szervezetű utódokat hozott. (Ócsag 1999) A képeken (16. ábra) a Sárvári Ménes által kitenyésztett mének láthatóak.

16. ábra

bal oldalon: Szikrázó I. (szül.: 1974), jobb oldalon: Széplak VIII. (szül.: 1961) (Hecket et al. 2020)

A két nagy ménesen kívül voltak még kisebb ménesek például a rádiházi ménes és a sáripusztai ménes, ahol kisbéri-félvér jellegű állomány volt megtalálható, de a hetvenes-nyolcvanas évektől kezdődően, itt meg a holsteinivel való keresztezés hatására magyar sportló fajtává alakult át, így sajnálatos módon itt elveszett a kisbéri-félvér fajta genetikája. (Ócsag 1999)

2.12.A Kisbéri-félvér Lótenyésztő Országos Egyesület megalakulása

1989-től a termelőszövetkezetek megszűnése következtében egyre több ló került magánkézbe. A hagyományos törzstenyészeteknek ezzel vége szakadt. A genetikai felhígulás és csökkenése érdekében pozitív változás volt a tenyésztőegyesület megalakulása. Első tenyésztőegyesültként 1989. június 12.-én megalakult a Kisbéri-félvér Lótenyésztő Országos Egyesület. A tenyésztés folytatása 60 alapító taggal és 260 tenyészkanccal folytatódott. (Ócsag 1999) A tenyésztési bizottságot a korábban is aktívan közreműködött személyekből választották meg. (Fekete et al. 2009) „Az Egyesület célja: a kisbéri félvér lófajta múltbeli és jelenlegi tenyészértékének megőrzése, magasabb követelményeknek is megfelelő, a lovassport több ágában is eredményesen használható, nemes, elegáns, szilárd szervezetű magyar sportlófajta tenyésztése.” (Ócsag 1999)

1991-től az egyesülethez a Gidrán fajta csatlakozik, 2019-től a fajta kilépve az egyesületből külön egyesülétként működik tovább. (Pataki et al. 2019) Az egyesület megalakulásakor, kanca, a méneskönyvbe úgy volt felvehető, ha idegen melegvérű lófajta vagy ismeretlen ős, a 4. ősi sorban fordul csak elő és a 16 ős közül csak 4 ilyen egyed van benne. A fajtába korlátozás nélkül elismertek a kisbéri-félvér hagyományos vonalai és a versenyfélvér,

az angol telivér, az arab telivér, a trakehneni, a furioso-north star és a gidrán fajták, ha azokkal a tenyésztő kisbéri tenyésztési irányt folytat, azaz ezen kancák utódai csak akkor lehetnek a fajta tagjai, ha az egyesület által elfogadott kisbéri vonalú ménnel történt a fedeztetés. Az Egyesület lett a fajtafenntartó, a fajta fenntartó szervezet megalakulásakor fajtánkként csak 1 elismert tenyésztőszervezete lehetett (napjainkra ez már megváltozott)

A tenyészszemléken nagy odafigyeléssel a méncsikókat minősítették, ezzel is nagy hangsúlyt fektetve a ménutánpótlás kérdésére. 3 éves korukban tenyészszemlére kerültek, kedvező esetben sajátteljesítmény vizsgára kaptak beutalót. Ezek után az Egyesület dönthet a fedeztetési engedély kiadásáról. (Ócsag 1999) Jelenleg 4 csoportba osztja a méneket 1, ajánlott ménnek 2, elfogadott ménnek 3, III. kategória 4, frissen vizsgázott ménnek. A tenyésztési kódex 2019-től megváltozott, megszűnt a korábbi többlépcsős teljesítmény vizsga rendszer (stv I.-III.), a ménekek a beutaló megszerzése után, egy összevont egyszeri egy lépcsős vizsgát kell tenniük. Mivel a ló tenyészértékét szubjektívebben, lehet megállapítani, mint a többi állatfajnál, így indokolt párosítási terv alapján az alacsonyabb csoportba került ménekkel is lehet fedeztetni.

A kancáknál nincs előírva saját teljesítmény vizsgálat csak küllemi bírálat, és a tenyésztő különösebb megkötés nélkül fedeztetheti kancáját az egyesület által elfogadott ménekkel, illetve célpárosítás engedély esetén egyéb ménnel.

Az Egyesület napjainkig bezárólag minden évben tart országos tenyészszemlét ősszel, melynek keretében a beutalt fiatal ménnek kötelező STV vizsgáját is lebonyolítják, azonban, itt van lehetőség arra is, hogy a kanca tulajdonos kérésére, annak küllemi bírálatával párhuzamosan a STV vizsgát is tehesse. Kezdetben 100-120 ló is megjelent egy ilyen szemlén, ma már csak 20-30 lovat hoznak el, melynek oka részben a csökkent állomány, másrésről a már korábban megtörtént nagyszámú minősítés megléte.

Az elmúlt évtizedek meghatározó eseményei:

- 1992-ben volt az első tenyészszemle 94 ló és csikó részvételével. (Pataki et al. 2019)
- 1994-ig az állam határozta meg egységesen a sajátteljesítmény-vizsga szabályrendszerét, de változás történt és a tenyésztőszervezetek kezébe adták az STV rendszerének a meghatározását. (Pataki et al. 2019)
- 2004-ben törvénybe is lett iktatva, hogy őshonos fajta ([http 6](http://6))
- 2005-ben az egyesületet bevették a Sportlótenyésztők Világszövetségébe (WBFSH). Ezzel az elismeréssel a fajtát külföldön is elismerik. (Pataki et al. 2019)

- 2007-től a fajta népszerűsítésére a Debrecenben szervezett farmerexpo kiállítás szolgál. (Pataki et al. 2019)
- 2008 január 1.-től az egyesület kancaoldalról lezárta a méneskönyvet. (Pataki et al. 2019)
- 2015 „A védett őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának in situ megőrzése” (Agrárminisztérium 2015)
- 2017 „Védett őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának ex situ vagy in vitro megőrzése, továbbá a genetikai beszűkülést megelőző tanácsadói tevékenységek támogatása” (Agrárminisztérium 2017)
- 2019 új mén STV és új tenyésztési kódex kidolgozása

2.13. Napjaink kiemelkedő egyedei a sportban

A teljesség igénye nélkül megemlítenék pár kiemelkedő egyedet a fajtában, hogy napjainkban mennyire eredményes a fajta a sportban.

Maxim Mokka (17. ábra) kiemelkedő teljesítményt mutatott díjugratásban 2009-ben IFI OB csapat második helyen végzet, CSI** kis kör I. hely, Magyar Ló Kupában volt II. és III. helyezett is. (Novotni & Mihók 2012)

17. ábra
Maxim Mokka (Pataki & Janászik 2006)

Lapillus Fata részt vett a Fiatal Lovak Világbajnokságán. (Novotni & Mihók 2012)

Maxim Mimi OMÉK bronzérmes kancája, emellett 2010-ben CSI** Airvent Middle Tour I. helyezett, Magyar Ló Kupa II. és III. helyezettje. (Novotni & Mihók 2012)

Istafan Sissi (18. ábra) rendkívül eredményes volt, 2015-ben Olaszországban díjugrató bajnokságot nyert.

18. ábra
Istafan Sissi (http 13)

3696 *Fokos Fantom* 2008 ifi Ob III. helyezett militaryban. (Novotni & Mihók 2012)

Maxim Bella (e. Kószáló) (19. ábra) az egyik legsikeresebb kisbéri a fogathajtásban.
Lázár Zoltán fogatában 3 világbajnokságon is részt vett. (Korponai 2013)

19. ábra
Maxim Bella (bal oldali ló) (Novotni & Mihók 2012)

Tangó (20. ábra) világbajnoki bronzérmes a fogathajtásban. (Novotni & Mihók 2012)

20. ábra
Tangó fogathajtásban (Novotni & Mihók 2012)

Káder Blanka 2011.-ben a Nemzeti Vágtán a legjobb hagyományos fajtájú ló volt, 2012.-ben pedig III. helyezett lett a döntőben. (Novotni & Mihók 2012)

3. ANYAG ÉS MÓDSZERTAN

Kérdőíves formát választottam arra, hogy a fajta jelenlegi problémáit, helyzetét feldolgozzam. A kérdőív tartalmazott, előre megadott válaszlehetőségeket, illetve szabadon kifejezhető kérdéseket (lsd. Mellékletek). A kérdőívet 66-an töltötték ki a facebookon, de az idősekre nem jellemző a digitális tér használata ezért, igyekeztem a 2020 országos kisbéri tenyészszelemlén megkeresni az idősebb tenyésztőket is, így 7-en a helyszínen töltötték ki a kérdőívet. A jelenlegi tenyésztők nagyságrendileg 300-an (294) (2021 kancaregiszter szerint) (http 7) vannak, ezért elmondhatjuk, hogy 64 tenyésztőként a kérdőívet kitöltött fő, közel 21.7%-a az összes tenyésztőnek, így reprezentatívnak tekinthető a felmérés.

A kérdőív célja, az volt, hogy a tenyésztők szemszögéből egy általános, átfogó képet kaphassak a kisbéri-félvér fajtáról, így segítve, a szakdolgozat témájának a kidolgozását.

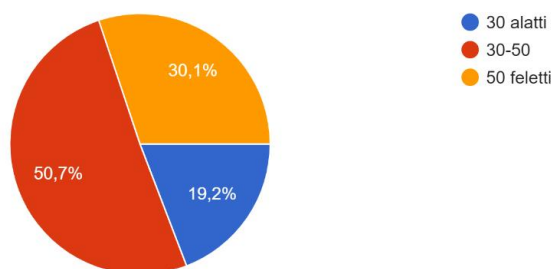
4. EREDMÉNYEK ÉS ÉRTÉKELÉSÜK

1. számú kérdés

Milyen korosztályt képvisel? 73 válasz

A grafikonon (21. ábra) megfigyelhetjük, hogy a kitöltők többsége a 30-50 éves korosztályba esik, ami meglepő, mert az aktív tenyésztésben részt vevők a közgyűléseken, többségében 50 feletti korosztályba tartoznak. Az egyesület életét meghatározó tenyésztők, vezetők, illetve a tenyészbizottság tagjai nem ezt a korosztályt képviseli, hanem 50 felettit. Azt gondolom, hogy problémát jelent a fiatalok kevésbé innovatív szerep vállalásának hiánya. Azt látni, hogy kevés a fiatal tenyésztő.

Milyen korosztályt képvisel?
73 válasz

21. ábra
1. számú kérdés grafikonja

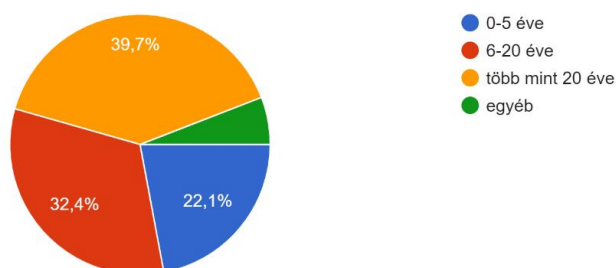
2. számú kérdés

Mikor kezdte a kishéri-félvér tenyésztését? 68 válasz

Azt gondolom, hogy aki az elmúlt 4-5 évben lépett be, azokat nevezhetjük új belépőknek. A kérdésre 68-an adtak választ, amiből 15 vannak az új belépők, 22, aki 6-20 éve tenyészt, 27 több mint 20 éve tenyésztene, 4-en nem tenyésztőként adtak választ (22. ábra). Az adatok alapján 22 % az új belépők száma 5 éves távlatban, ami szerintem, inkább stagnálást és nem fejlődést vetít előre a tenyésztők számában, annak ellenére, hogy jelentős állami támogatásban részesül ez a fajta is. Nehéz megítélni, hogy ki az, aki stabil tenyésztőként elkötelezett a fajta mellett és ki az, aki csak a pillanatnyi támogatás miatt foglalkozik a fajtaival.

Mikor kezdte a kisbéri-félvér tenyésztését?

68 válasz

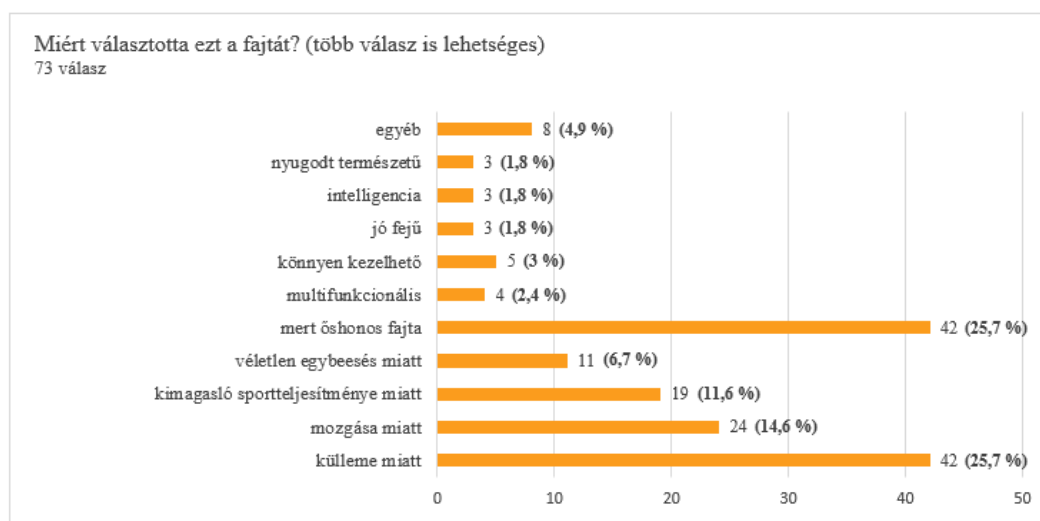

22. ábra
2. számú kérdés grafikonja

3. számú kérdés

Miért választotta ezt a fajtát? 73 válasz

Az alábbi diagramból (23. ábra) látható, hogy a két legfontosabb értékmérő tulajdonsága a fajtának az őshonos jelleg és a külleme, ami érthető az alábbiak tükrében.

23. ábra
3. számú kérdés grafikonja

Az őshonos jelleg első sorban a tradíció és valljuk be, hogy az állami támogatás miatt kerül az első helyre.

A küllem esetében, a sportló tenyésztőkkel folytatott beszélgetés során is megerősítésre került, hogy amennyiben az egyed lovassportra való alkalmassága kétséges, de küllemében, mozgásában, tetszetős, akkor még mindig piacképes tud lenni a nem professzionális felhasználók körében és csak ezt követi a különböző használhatósági kritériumok.

Harmadik helyen a mozgás került kiemelésre, ami részben szubjektív, de mégis fontos értékmérője az egyednek, hasonló képen, mint a küllem, így ez is majdnem olyan piaci értékkel bír, mint az előző két tulajdonság.

A fenti tulajdonságokat követi a kimagasló sportteljesítmény, azaz a sportra való alkalmasság, ami meglepő, hogy csak a harmadik helyen szerepel, mert napjaink lovának a terepe a sport, valamint a szabadidős lovaglás.

A véletlen egybeesésként megjelölt válaszokat sem szabad figyelmen kívül hagyni, mert talán nagyobb promócióval a fajta ismertségének szélesítésével itt is lehet a fajta használóinak, tenyésztőinek körét bővíteni.

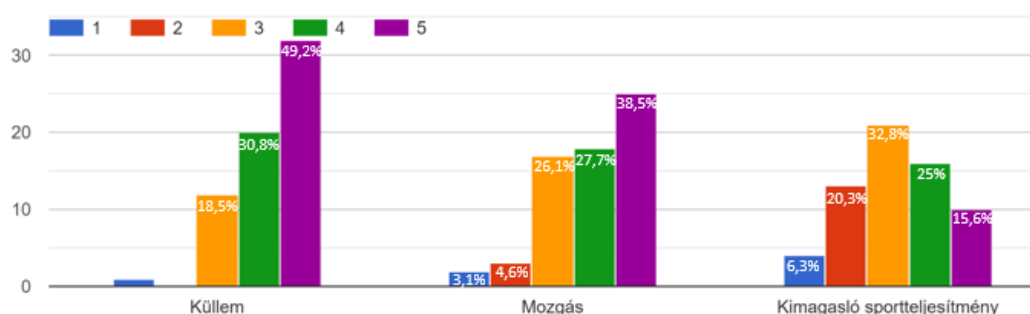
Továbbiakban még kis számban előtérbe kerültek, a saját csoportosításom alapján, olyan használati tulajdonságokat említő válaszok, mint például, hogy könnyen kezelhető (3 %), multifunkcionális (2,4 %), nyugodt természetű (1,8 %), intelligencia (1,8 %), jó fejű (1,8 %).

4. számú kérdés

A fenti kérdés első 3 szempontja alapján hozza-e a fajta a hozzá fűzött reményt? 64 válasz

A lenti diagrammon (24. ábra) az látható, hogy a fajta küllemében (4,3 átlagban), egész jól hozza az elvárásokat, mozgásban jól hozza (3,9 átlag), a kimagasló sportteljesítmény (3,3 átlag) átlagosan hozza az elvárásokat. A fentiek alapján látszik, hogy küllemében megfelel a fajta, mozgásában még van lehetőség a fejlődésre, de a kimagasló sportteljesítmény terén (sportra való alkalmasság), komoly előre lépésre lenne szüksége a fajtának, hogy a legdrágább piaci szegmensben is helyt álljon a fajta.

A fenti kérdés első 3 szempontja alapján hozza-e a fajta a hozzá fűzött reményt? (1- egyáltalán nem, 5- teljes mértékben)

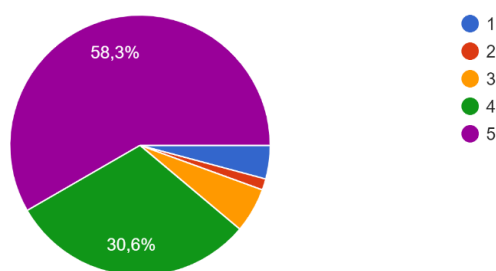
24. ábra
4. számú kérdés grafikonja

5. számú kérdés

Ha újra kezdené a tenyésztést milyen valószínűséggel választaná ugyan ezt a fajtát? 72 válasz

Körülbelül 89 % azoknak az aránya, akik 4-re vagy 5-re értékelték ezt a kérdést, tehát nagy biztonsággal elmondhatjuk, hogy sokan nem bánták meg, hogy ezt a fajtát választották, ami nagyon jó hír (25. ábra). Azonban gyakran előfordul, hogy a jó teljesítményű kisbéri-félvér kancákat még is átkereszteznek sportlóval, kifejezetten a nagyobb teljesítmény reményében, ami meglepő, mert ezen kérdés alapján hűségesesek a fajtához, azonban az előző kérdésre adott válasz is alátámasztja, hogy a fajtának, nem a sportló tulajdonságok az erősségei, ezen tulajdonságok fejlesztésével, megállítható lenne ez a sajnálatos folyamat.

Ha újra kezdené a tenyésztést milyen valószínűséggel választaná ugyan ezt a fajtát?(1-valószínűtlen, 5-nagyon valószínű)
72 válasz

25. ábra
5. számú kérdés grafikonja

6. számú kérdés

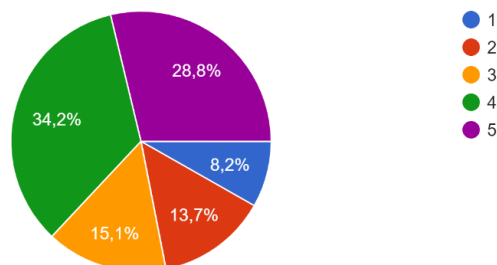
Meg van-e elégedve a tenyésztő szervezet működésével? 73 válasz

63 % meg van elégedve vagy nagyon meg van elégedve, 15,1 % közömbös, 21,9 % elégedetlen vagy nagyon elégedetlen (26. ábra). A tenyésztők nagyából 2/3 elégedett a tenyésztőszervezettel. A következő kérdésre adott válaszok alátámasztják, a fenti diagrammot, mely szerint általában, összességében a tenyésztő szervezet működésével meg vannak elégedve a tagok. Azért felvetődik a kérdés, hogy a tagok mennyire vannak tisztában a fajta problémáival és a tenyésztő szervezet tevékenységével. Jellemző, hogy a tagok nem professzionális azaz „hobby” tenyésztők néhány kivételt eltekintve, nem vesznek részt az egyesület mindennapi

életében, jellemzően még az éves közgyűlésre sem mennek el.

Meg van-e elégedve a tenyésztő szervezet működésével(tenyésztők szakmai támogatása, fajta megőrzés, rendezvények és kiadványok, érdekképvis...a stb.)? (1- egyáltalán nem, 5- teljes mértékben)

73 válasz

26. ábra
6. számú kérdés grafikonja

7. számú kérdés

Ön szerint van-e olyan feladat, tevékenység, amelyre az egyesületnek nagyobb figyelmet kellene fordítania? 53 válasz

Ebben a kifejtős kérdésben a válaszok %-ban halmazokat képeztem.

A válaszok körülbelül 13,4 %-a szerint, nincs olyan feladat vagy tevékenység, amire az egyesületnek nagyobb figyelmet kellene fordítania.

A tradicionális ménvonalak/ kancacsaládok megőrzése és újak létrehozása a válaszok 10 %-ban szerepelt. Az látszik, hogy igény van a régi vonalak fenntartására, de sajnálatos módon a régi vonalak nagy része eltűnt és az újonnan behozott ménvonalak a sportló teljesítmény igény miatt, fajtaidegenek, ami akár az őshonos jelleg elvesztését is okozhatja. Az új vonalak (Amati, Cenzor) egyáltalán nem hozták a várt előrelépést a sport teljesítményben, csak fokozták a heterogenitást és így ugyan az a hibás tenyésztés kerülhet előtérbe, mint ami a 60-as években is megtörtént. Ugyan felismerte az Egyesület a problémát, ezért 2 hagyományos ménvonalat (Maxim, Formás) tenyésztési támogatásban részesít a génmegőrzés végett, azonban lenne még bőven ebben teendő például az utolsó Dunure vonalú mén megmentésével.

A válaszok 10 %-a volt a ménekkel kapcsolatos, mint például a tenyészmének szelektálása és kiválasztása, a fajtába illő tenyészmén beengedése, a mének elérhetősége és kihelyezése, a fiatalmének felkészítése. Óriási igény van a minőségi tenyészmének felkutatására és mén park menedzselésére, úgy, hogy az mindenki számára elérhetőek legyenek. Kikoptak az állami mének a fajtából, a legtöbb mén magánkézben van, így a mén utánpótlásra nagyobb hangsúlyt kellene fektetni (kiválasztás, felnevelés, STV, sportkipróbálás és

tenyészték becslés). A magán érdekek határozzák meg a mének sorsát és elérhetőségét, így nem a fajta globális igényei kerülnek előtérbe.

Anyagi/ szakmai támogatás a tenyésztők felé pl.: kis tenyészetek, tenyésztők támogatása vagy a sport támogatása, ló lovas páros támogatása) 10 %-a volt a válaszoknak. Szakmai támogatások körébe tartoznak a tenyészszemlék, az egyéb szakmai kiadványok és honlapon történik információ szolgáltatás is (pl.: naprakész információk a támogatásokról), amiket az egyesület színvonalasan végez. Másrészt a szakmai támogatás megvalósulhatna, szakmai előadásokon keresztül, ahol a tenyésztők a tudásukat bővíthetnék, valamint tenyésztői fórumok tartása is, bővíthetné a tenyésztők látókörét. Szakmai segítséget adhatna a kanca párosításban, egyedi párosítási tervekkel. Szűkös anyagi források mellett is, igyekszik az Egyesület, a kiemelkedő egyedeket támogatni, például a tenyészszemléken is adnak támogatást (pl.: csikóchampionátus). Kiemelkedő sporteredménnyel rendelkező lovak versenyeztetőit, minden évben támogatásban részesítik. A válaszok magas százaléka azt mutatja, hogy van igény, a szakmai és anyagi támogatások fejlesztésére.

A fiatalok bevonását a tenyésztésbe vagy éppen a tenyésztőszervezetbe 8,3 %-a volt a válaszoknak. Saját tapasztalatom alapján, kevés hangsúlyt fektetnek a fiatalok bevonására, kevés a fiatal tenyésztő, annak ellenére, hogy a 2020-as tisztújító közgyűlésen egyik kiemelt pont volt a megválasztott elnök beszédében is. A trakehneni fajtában van, külön a fiatal tenyésztőknek szóló szakmai előadások és segítik is a fiatalokat a tenyésztésben, például 50% kedvezményt kapnak 3 kijelölt mén fedeztetési díjából. (Döhler 2021) Jelenleg a Kisbéri-félvér fajtában, ilyen módon, ezt nehezebb megvalósítani, mert kisebb a tenyésztők tábora, de inspirációnak, ötletszerzésnek kiváló példa. Vissza utalva az előző pontra a jelenlegi tenyésztők is hiányolják a szakmai támogatást, nem, hogy a fiatalok támogatására is nagyobb figyelmet tudnának fordítani, azért, hogy számuk növekedni tudjon. Bővebben lsd. a 13. számú kérdésnél.

Fajta ismertetése pl.: szabadidő lovasok körében), a marketing javítása 6,7 %-a tett rá javaslatot. A szakmai lapokban jelennek meg cikkek a fajtáról, de szükséges lenne az internetes fórumokon a nagyobb jelenlét pl. a lovasok.hu-n egy cikk vagy videó a fajtáról rendezvényeiről. Farmerexpon állandó kiállító a fajta, de az állattenyésztés legnagyobb szakmai kiállításán, a Hódmezővásárhelyin nem vesz részt. Szükség lenne a népszerű (pl.: szabadidős) versenyeken is megjeleníteni vagy mondjuk a nemzeti vágtán, esetleg külföldi rendezvényen, hogy a fajta ismertsége növekedjen.

A tagság összefogása a válaszok 5 %-ban jelent meg. Többször felmerült, hogy a tagok magukra vannak hagyva, ezért célszerű lenne programokkal, beszélgetésekkel, fórumokkal összefogni a tenyésztőket.

Fajtahasznosítás megtalálása a tenyésztők bevonásával 3,3 %-a volt a válaszoknak. Kipróbálás (pl.: sportban) szintén 3,3 % volt. Fajtatisztaság/ fajta megőrzése 3,3 %. Csikók nevelése, kipróbálása, előremenetele 3,3 %. Küllem, mozgás javítása 3,3 %.

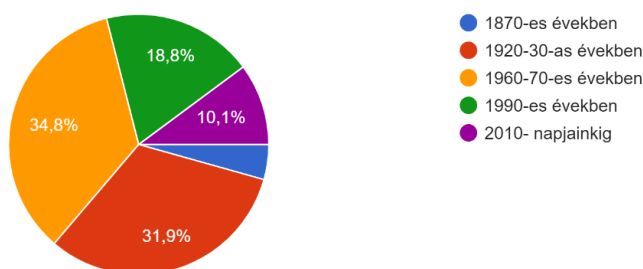
A további szempontokat 1-1 tenyésztő említett: homogénebb állomány, a lovak értékét nem becsülik, a fajta formai és genetikai újragondolása, a csikók eladásában való segítség, mint szövetkezeti formában, egyedek jobb kihasználása, tenyésztési információ, párosítási terv, hírlevél, magának a tenyészszemlének, mint rendezvénynek a javítása, az egyesület feloszlata, kommunikáció, korrektség, oktatás, ezen szempontok összesen a válaszok 20,1 %-át tették ki.

8. számú kérdés

Mit gondol a következő időpontok közül melyik időszakban volt a kisbéri-félvér fajta a csúcson? 69 válasz

Véleményem szerint, a fent kifejtett szakirodalmi rész alapján a fajta az 1920-40-es években lehetett a csúcson, amit a válaszadók 31,9 % jelölt meg, de a legtöbben 34,8 % még is az 1960-70-es éveket választották (27. ábra), így felmerül a kérdés, hogy azért gondolhatják így, mert a két világháború között tenyésztett kiváló állomány, nagy veszteségek ellenére megmaradt utódai még így is képesek voltak, kiemelkedő szép eredményeket elérni. A kisbéri félvér fajta hanyatlása ebben az időszakban már bekövetkezett, száműzték a maradék állományt Dalmandra és Sárvárra, ahol a hozzá nem értés következtében a hannoverivel való keresztezés hatására hígulni kezdett a fajta genetikai állománya, és romlani a teljesítménye, így elherdálva az örökséget pont abban az időszakban amikor ezt a típusú lovat keresték és próbálták előállítani a világban.

Mit gondol a következő időpontok közül melyik időszakban volt a kisbéri-félvér fajta a csúcson?
69 válasz

27. ábra
8. számú kérdés grafikonja

A versenyeredmények, a fajta elterjedtsége és kereslete alapján, azt meg pláne nem mondhatjuk, hogy napjainkban lenne a fajta a csúcson.

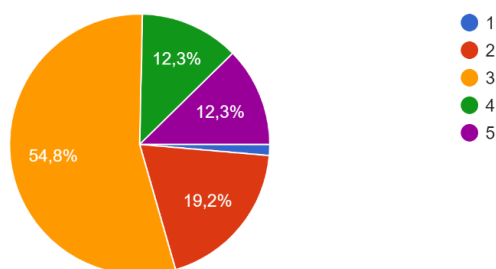
18,8 % választotta az 1990-es éveket, szerintem ez annak tudható be, hogy a tenyésztőegyesület megalakult, ami egy kis reményt adott a fajta újra felvirágoztatásának. A tenyésztők eléggé szótan válaszoltak erre a kérdésre, tehát nem egyértelmű mikor is volt a fajta a legjobb formában, ami arra is következtethet, hogy pontosan nincsenek tisztában a fajta történetével, ami a professzionális tenyésztéshez azért fontos lenne.

9. számú kérdés

Ön szerint a Kisbéri lófajta mennyire keresett a piacon? 73 válasz

Többségében 54,8 % átlagosnak gondolja a piaci keresletet a fajtára, 24,6 % inkább keresett vagy nagyon keresett, 20,6 % gondolja úgy, hogy kevésbé keresett, vagy egyáltalán nem (28. ábra). A fentiekből levonható, hogy átlagos a piaci kereslet a fajta iránt.

Ön szerint a Kisbéri lófajta mennyire keresett a piacon? (1- egyáltalán nem keresett, 5- nagyon keresett)
73 válasz

28. ábra
9. számú kérdés grafikonja

Sajnos naprakész szakmai anyagot nem találtam arra vonatkozóan, hogy inkább az őshonos magyar lovaknak, vagy a külföldi lovaknak van nagyobb piaca ma Magyarországon, de a lovasok.hu által 2014-ben készített felmérés alapján, a 2. legkedveltebb lófajta Magyarországon. Ezen belül az aktív lovasok és lótartók körében az első helyen végzett a fajta. (Koskó 2014) Sokan kedvelik tehát a fajtát, de a kereslet rá még is szerényebb a vártnál.

Vannak tenyésztők, mint például a zalaegerszegi kisbéri tenyészet, akik a megszületett állománynak jelentős részét választási korban Ausztriába, Németországba adják el. (http 5) Más tenyésztőktől kapott információk alapján, fiatal, belovagolt heréltet esetleg kancát tudnak értékesíteni külföldre, gyakran közvetítőkön keresztül.

10. számú kérdés

Ön szerint mik a legfontosabb szempontok a fajtánál, ami igazi kisértő-féltérre teszi az adott egyedet? 54 válasz

Ebben a kifejtős kérdésben a válaszok %-ban halmazokat képeztem.

A legtöbben (21,2 %) a küllemet emelte ki (szintén az első helyen végzett a küllem a 3. kérdésben is) és (8 %) olyan szempontokat említettek meg, ami a külső megjelenéshez kapcsolódik, mint például: a szín, a méret, a jó pataszerkezet, az egységes kinézet, a fejforma, a válaszadók szerint, tehát még mindig a kisértő fajtának messze (~30%) ez a legfontosabb értékmérő tulajdonsága.

Második helyen (24 %) a belső tulajdonságra utaltak, úgy, mint a kezelhetőségre, jó fejúségre, vérmérsékletre, használhatóságra, magas intelligenciára, alacsony intelligenciára, tanulékonyyságra, könnyű kezelhetőségre, jó idegrendszerre. Ami jó hír a válaszadók jelentős része kezelhetőnek és használhatónak tartja a fajtát.

A származást (10,6 %) említették meg. Itt nem teljesen világos, hogy az őshonos vagy magasféltér jellegre gondoltak-e a válaszadók, de az elmondható, hogy a múltban gyökeredző a fajta lényegét adó genetikai hagyatékáról, elkülönültségről van szó.

A sportteljesítményt (8,8 %) említette meg. A válaszok százalékos arányában, nem magas ez a szám, így sajnos a kisértő nem elsősorban, nem kifejezetten, mint sportlóra gondolnak a tenyésztők, viszont nem kizárt a sportra való alkalmassága, ebből is látszik, hogy ebben a fajtának jelentősen kell előre lépnie, igaz ugyan, hogy a 2004-es felmérésben, megvizsgálták, hogy egy bejelentett sportlóra hány törzskönyvezett anyakanca jut, míg ez a szám, a sportlónál 2 addig a kisértőben 4.5. Ezzel a 4. helyen szerepel a hazai tenyésztésű lófajták között, ami nem rossz, főleg figyelembe véve, azt hogy egy több célú nem kifejezetten sportra szelektált fajtáról van szó. (Novotni et al. 2021)

Mozgást (7,1 %) említette meg. Ebből az alacsony százalékból, úgy tűnik, hogy a mozgás nem erőssége a fajtának, így van hova fejlődni ezen a téren. Az átlag mozgása a 2009-ig feldolgozott adatok alapján a csikóknak 36,6 pont a 60-ból, ami gyenge eredménynek számít. (Fekete et al. 2009)

A válaszadók (6,2 %) nevezte a fajtát univerzálisnak. A szám nem tűnik túl hízelgőnek annak a fényében., hogy a fajta azt hirdeti magáról, hogy univerzálisan alkalmas a sportok minden válfajára, melyet alátámaszt a 2004-es felmérés akkor a lovassportok majdnem minden ágában helyt állt, ezzel bizonyítva a sokoldalúságát (díjugratás, military, díjlovaglás, fogathajtás). (Novotni et al. 2021)

A szervezeti szilárdság (6,2 %) -ban jelent meg a válaszokban. Ez nagyon alacsony számnak tűnik, mivel, hogy magasfélvér jellegű lóról beszélünk, korábban mindig is a szervezeti szilárdságáról volt híres a fajta, mert a pályán kipróbált telivérekkel történt a fajta nemesítése. Jelen pillanatban, azért van próbálkozás, újból a pályákon kipróbált telivérek nagyobb mértékű használatára (pl.: Diplomata, Prometheus, Óbuda, Forrás), de sajnos szinte lehetetlen jó telivért találni. amely mind ugróképességben, küllemben, méretben és mozgásban is javító hatású lenne. Ez minden jelentősebb sportló fajtánál is probléma a világon, a modern sportló fajták ugróképessége és mozgás minősége jelentősen meghaladja a mai telivért.

Egy fontos szempont, mint a lovagolhatóság csak a válaszok (3,5 %) tette ki, ami egy fajta használhatóságának egyik legfontosabb szempontja, nem mindegy, hogy mekkora befektetett munkát igényel az adott ló kiképzése napjainkban.

A (4,4 %) -ban egyéb szempontokat említették meg, köztük a megbízhatóságot, a kitartás, a tartás, a jól megválasztott telivér, a jó ugró stílus.

11. számú kérdés

Ön szerint milyen jövő áll a fajta előtt és miért? 55 válasz

Ebben a kifejtős kérdésben a válaszok %-ban halmazokat képeztem.

A beérkezett válaszokat 4 felé osztottam az első csoportba kerültek azok, akik szép jövőt gondolnak a fajtának (35,3 %), a második csoport kerültek azok, akik hanyatlást vízionálnak (44,1 %), a harmadik csoport pedig, akik stagnálást feltételeznek (3 %) és legvégül a nem tudtak rá válaszolni kategória (17,6 %). A fajta szempontjából szomorú és nagyon figyelem felkeltő, hogy a válaszadók közül a legtöbben a fajta hanyatlását jelezte előre, ami egyébként furcsa annak a tükrében, hogy meg vannak elégedve az Egyesülettel, mint fajtafenntartó szervezettel. (lsd. 6. számú kérdés). Azonban sokan írtak olyan választ, ami különböző feltételek beteljesülése mellett látja, a fajta fennmaradásának zálogát. Ezek a feltételek, egybecsengenek a korábban leírt fajta javítását célzó javaslatokkal. Például: jó felnevelés biztosítása; a fajta népszerűsítése, annak kiemelkedő egyedeivel; a fajta divatba hozása, trendivé tétele; kipróbálás; célkitűzés; fiatalok megnyerése; odafigyelés; törődés; sportban való kipróbálás; visszatérés a klasszikus tenyésztési módszerekhez (elvekhez); kiképzés; tenyésztőszervezet működésének javítása; piac építése; legyen tenyésztési koncepció; támogatás fenntartása. Legtöbben amatőr sportlovak (igényes, minőségi hobby ló,) tenyésztését gondolja a fajta piacának, ezzel életben tartva a fajta további tenyésztését.

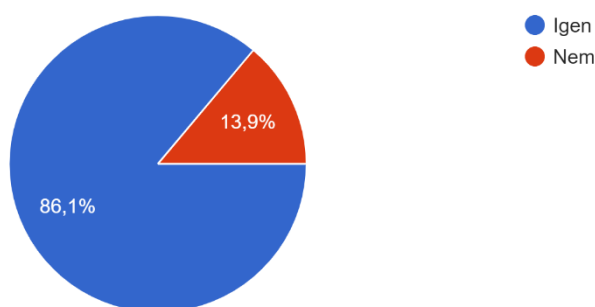
12. számú kérdés

Mit gondol, hogy szükséges lenne-e egy kiséri-félvér fajta törzsménest létrehozni, ahogy az más őshonos fajtánál is megtörtént? 72 válasz

A kitöltők több mint 86,1 %-a szükségesnek tartaná, egy állami törzsménest létrehozását (29. ábra).

Mit gondol, hogy szükséges lenne-e egy kiséri-félvér fajta állami törzsménest létrehozni, ahogy az más őshonos fajtánál is megtörtént?

72 válasz

29. ábra
13. számú kérdés grafikonja

Többször felmerült már, hogy valamelyik nagy állami ménesgazdaság Bábolna vagy Szilvásvár berkein belül létre hoznának egy Kiséri törzsménest, például a most ki nem használt marócpusztai Ménes helyén. A történelem tükrében azonban azt gondolom, hogy **egy minden tekintetben önálló**, fajta iránt elkötelezett megfelelő ménesvezetéssel, igazán jó helyen, Kiséren lenne, a fajta főménese. Kiséri önkormányzatának tulajdonában lévő szépen felújított lovardával és istállókkal, mint reprezentatív központ és valahol a közelben maga a ménes megfelelő területtel, hasonlóan Bábolnához, Szilvásvárhoz vagy Mezőhegyeshez. Ami hasonlítana a korábbi, igen sikeres tenyésztési rendszerhez, melyben a fő ménes segítette a magántenyésztőket, kiváló kipróbált fedező ménekkel és létszám feletti kancák értékesítésével. (lsd. Magántenyészetek fejezet)

Sinkovics Zoltán (Kiséri polgármestere) szerint is a többi magyar lófajtaéhoz hasonlóan, szükséges lenne intézményesített keretek között folytatni a kiséri- félvér tenyésztését, ezzel rendezni a fajta jövőbeni sorsát. (Hecker et al. 2020)

13. számú kérdés

Ön szerint hogyan fog megtörténni a tenyésztők körében a generáció váltása? Vagy egyáltalán lesz-e? 52 válasz

Ebben a kifejtős kérdésben a válaszok %-ban halmazokat képeztem.

A második kérdésre, hogy lesz-e generáció váltás 43-an adtak konkrét választ, ebből 53,5 % gondolja, úgy, hogy lesz generáció váltás, ami elég kevésnek tűnik, mivel a fajtában bízó válaszadókról van szó. 27,9 %-uk gondolja, úgy, hogy nem lesz generáció váltás, bizonytalanok, pedig 18,6 %-uk tartja. Véleményem szerint, elég magas azoknak a száma, akik nem hisznek a generáció váltásban. A fentiekből látszódik, hogy egy rendkívül fontos kérdésről van szó. A fajta jövőjét meghatározó generáció váltás igen bizonytalan, melyben nagy előre lépésekre lenne szükség.

A válaszadók az alábbiakban látják, a generáció váltás kulcsát: a tenyésztésnek gazdaságilag eredményesnek kell lennie; többen úgy gondolják, hogy biztosan a generáció váltás csak családi hagyomány útján fog megvalósulni; nehéz feladat, bonyolult feladat a tenyésztés tovább vitele, ezért segíteni kell külön a fiatalokat ebben; modernizálni a fajtát, hogy a fiatalok körében népszerűbb legyen; fiatal lovasok bevonása a fajta használatába, mely reményt adhat, hogy később tenyésztővé válnak; egyéges teljesítmény irányú tenyésztés; történelmi fajta újra divatba hozása; a fiatalok gondozása, bevonása egy folyamatos feladatnak kell hogy legyen; anyagi támogatás, képzés; piacképesebbé kell tenni a fajtát.

14. számú kérdés

Ön szerint ennek az őshonos fajtának milyen tenyésztési célt kellene követnie, hogy fennmaradhasson és fejlődni tudjon? 56 válasz

Ebben a kifejtős kérdésben a válaszok %-ban halmazokat képeztem.

A legtöbben a sport irányú tenyésztést (17,5 %) tartják kívánatosnak. Ebből 1-1 fő külön a lovastusát és a díjugartást emelte ki.

Belső tulajdonságok megtartása vagy javítása a (8,2 %) -a válaszoknak, ebbe beleértendőek olyan tulajdonságok is mint a kezelhetőség, a jó idegrendszer.

Nem elhanyagolható számban írták, a sokoldalú ló (7,2 %) mint tenyészcél fenntartását, javítását és ugyan ilyen arányban írták az őshonos jelleg (7,2 %) megtartását, valamint az igényes ló (amatőr sport) tenyésztését (7,2 %).

Küllem javítása (4,1 %), méret, mozgás (3,1 %). Kipróbálás (4,1 %). Szelekció (4,1 %). Régi tenyésztési irányzat megtartása (4,1 %) egy írta pluszban ehhez, hogy a mai kor elvárásaival ötvözni. Régi vonalak megtartása (3,1 %).

Fajta értékeinek megtartása, reklámozása (2,1 %). Vérfrissítés (2,1 %). Ugróképesség (2,1 %). Támogatni a tenyésztést és a tenyésztőket (2,1 %).

A többi szempont 1-1 válaszban jelent meg professzionális kiképzés; sport specifikus vizsgáztatás; kimagasló egyedek tovább tenyésztése; teljesítmény alapú ménbesorolás; anyagi források jobb felhasználása; teljesítmény vizsga; tömegesítés; felnevelés; szervezeti szilárdság; ménutánpótlás; párosítási terv; homogén állomány; terhelhetőség; fajtán kívüli karakteres egyedek behozatala; olimpia; ne legyen tovább telivéresítés; ha támogatás nincs → megszűnik a fajta; tenyésztési szabályzat; tenyésztési szabályzat; reménytelennek látja a fajta helyzetét; nem tudja, ez szempontok az összes válasz (21,7 %) -át teszi ki.

A fenti válaszok alapján a tenyésztők az alábbi tenyészcélt fogalmazták meg, a fennmaradás és fejlődés érdekében. A válaszadók szerint a legfontosabb tenyésztési iránynak a sportra való alkalmasságnak kell lennie. A tenyésztők egy jelentős köre gondolja azt, hogy a fajtának meg kell őriznie az őshonos jellegét emellett, több célúan használható, jó belső tulajdonságokkal rendelkező, igényes ló kitenyésztésére van szükség. A válaszadók egy kisebb része kiemeli a küllemben, mozgásban és méretben való előrelépést, emellett a régi vonalak megőrzésének szükségességét is. Ezen kívül még, nem jelentős mértékben, számos tenyésztési célt is megjelöltek a válaszadók.

5. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Áttekintve a fajta kialakulásának történetét és jelenlegi helyzetét, valamint a kérdőív eredményeit, először szeretnék kitérni, arra, hogy milyen hatással vannak a fajta életére, a jelenlegi támogatások és a jövőben ezek, hogyan segítenék a fajta fennmaradását.

5.1. Támogatások és hatásai a fajtára

5.1.1. Őshonos kancatámogatás

2015.-ben megjelent támogatás „A védett őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának in situ megőrzése” címmel, ezzel lehetőséget kaptak, a kishéri-félvér fajtának a tenyésztői, hogy a kancáik állami támogatásban részesüljenek. (Agrárminisztérium 2015) A támogatás sikeresnek volt mondható, mivel az állatlétszám növekedésnek indult. (Kishéri-félvér Lótenyésztő Országos Egyesület 2021a) A 2017-as adatok alapján 1093 egyed volt bejelentve az Egyesülethez ez 2020-ra 984 kancára csökkent, mely enyhe csökkenést mutat, viszont az elmondható, hogy a 2000-es évek végi 700 körüli bejelentett állományhoz képest jelentősen nőtt. (Janászik 2020, Fekete et al. 2009) A fenti adatokból látszik, hogy hirtelen „a semmiből” előkerült nagyságrendileg 400 kishéri kanca, ami arra enged következtetni, hogy ha nincs megfelelő támogatási rendszer, akkor a kishéri kancákat nem vagy sportlovakkal fedeztetik a tenyésztők. Amiből az tűnik ki, hogy a pillanatnyi haszon realizálása megelőzi a fajta, hosszabb távú érdekeit, az őshonos jelleg, illetve az elkülönült genetikai állomány védelme másodlagos a magán tenyésztők körében.

Szakértők szerint az 1000 körüli kancalétszám elégséges, egy stabil állomány fenntartásához fejlesztéséhez. (Fekete et al. 2009) A kancaállomány átlagos fedeztetési aránya 40% körül mozog. (Janászik 2020) Az utóbbi években nagyon elaprózódott az átlagosan egy főre jutó kancalétszám, míg az Egyesület megalakulásakor ez a szám 7,88 volt mára ez a szám 3,6-ra csökkent. (Pataki et al. 2019) A fedezőmének létszámát tekintve, bőséges a kínálat (70-90 egyed), de a minőségüket, megítélni nagyon nehéz, mert nincsen a méneknek tenyészértékbecslése, kevésnek van sportban elért eredménye, úgy, mint egyéb divatos világfajtáknál, ezért is vetődik fel évről évre a már kipróbált ménék importálása, szaporítóanyagának beszerzése. Sajnos a Kishéri ménék megítélése jórészt szubjektív.

A jó hír, hogy 2016-hoz képest, amikor 1 méntől átlagosan 2,88 csikó született, ez a szám 2020-ban elérte az 5-t. (Janászik 2020) Ennek ellenére az 5 is kevésnek mondható, ez problémát okoz az ivadékvizsgálatban és a szelekcióban is. Általában évente van pénzdíjas csikóchampionátus, ami ösztönözheti a tenyésztőket az az évi csikók mihamarabbi bemutatására és bírálatára, így már a korai időszakban is benyomást lehet szerezni az évjárat csikók egy részéről. Az állami támogatásnak köszönhetően nőtt a csikók száma, ami a jövőben elősegítheti, majd az ivadékvizsgálatot, a szelekciós nyomást és az állomány létszámának stabilizációját. Öröndetes, hogy 2022-től lehetőség lesz pályázni újabb kancatámogatásra (3 éves időszakra), remélhetőleg ennek hatására tovább növekszik, majd az állomány mérete, ugyan a hírek szerint nem a megszületett csikóhoz, hanem csak fedeztetéshez kötik a támogatást. (http 2) Szerintem ez a „helikopterpénz” típusú támogatás, nem a minőségi tenyésztés előmozdítását szolgálja, mondjuk sokkal jobb lenne, ha az I. és II. osztályú kancák, kiváló ménnek után született fajta bélyeggel ellátott csikói után kapna a tenyésztő, egy nagyobb összegű támogatást. Akinek gyengébb harmadosztályú kancája van, annak pedig lehetőséget adnék, az állami támogatás mellett, első osztályú kanca és kiváló mén embriójának beszerzésére, így ők is élvezhetnék a támogatási rendszer előnyét, amellet, hogy így minőségi egyedhez tudnának jutni saját tenyésztés keretében.

5.1.2. Ex situ génmegőrzés

Génmegőrzés szempontjából az ex situ környezetben tartott ménekre, támogatást lehetett igényelni 2017-től. A támogatás segítségével a ménnek genetikai állományának fenntartását támogatták, és a hírek szerint 2022-től folytatódni fog a támogatás. Itt in vitro génmegőrzésre is lehetett pályázni, ennek igénybevételéről, ugyan nincsenek konkrét információk, de valószínűsíthető, hogy igen kevesen tudják igénybe venni, annak szakmai bonyolultsága és eszköz igénye miatt. Azonban az ebben rejlő jó lehetőséget, a későbbi Petesejt leszívás fejezetben kifejtem.

5.1.3. Egyesületen belüli támogatások

Az Egyesület minden évben igyekszik sport támogatást adni a legkiemelkedőbb egyedeknek, ezzel is támogatva a sportkipróbálást és kedvet csinálni ahhoz, hogy minél több Kisbéri-félvér lovat lovagoljanak a versenyeken. (http 3)

A fajta sportteljesítményének növelése érdekében támogatást kaphat az a tenyésztő, akinek I. vagy II. osztályú kancája párosítva lett, támogatott ménhez és ebből csikója született és az a fajtán belül bélyegzésre került (http 4). Sajnálatos módon a támogatott ménnek középszintű teljesítménnyel rendelkeznek, az egyéb sportlófajtákhoz képest, így ezektől nem várható, hogy előre lépne a fajta, a sport teljesítmények terén.

5.2. Petesejt leszívás (Értékes embriók előállítása)

Az embrió előállítása és értékesítése kívánatos lenne, mert a ma élő legtöbb minősítő pontot elért, illetve teljesítménnyel rendelkező kiscsibéi-félvér kancák csak részben kerülnek fedeztetésre, illetve már idősök és ezért nem, vagy nehezen vemhesíthetőek, de értékes genetikai állományukat jó lenne fenntartani, illetve terjeszteni a fajtában. Versenyeztetés mellett is, a kancáknak, ezzel az eljárással lehet csikójuk, nem kell leállítani a versenyeztetésüket. Ennek a módszernek az alkalmazásának segítésére, elterjesztésére nagyszerű lehetőséget nyújt az in vitro program, de annak bonyolultsága miatt, kifejezetten az Egyesületnek kellene közreműködnie a megvalósításában, megszervezésében, mert az egyes kiscsibésztők önmagukban nem képesek ilyen programban részt venni.

A petesejt leszívás ivarérettség elérése előtt is lehetséges, valamint az idős és nem vemhesülő kancák petesejtjei is számos esetben megtermékenyülnek. (Vigh 2019) Több tenyésztő rendelkezik harmad osztályú, saját teljesítménnyel sem rendelkező gyenge kancával, de kitart a fajta tenyésztése mellett, így (ahogy már külföldön ez bevett módszer) embrió eladással a saját kancájának a befedeztetésével, kiváló kiscsibéi genetikai állományra tudna szert tenni. Az egyre fejlődő orvostudománynak köszönhetően ma már a mesterséges megtermékenyítés és a fagyasztott sperma mellett a kancák petesejt leszívása is elérhető, igaz még igen drága eljárás keretében. 2016-ban a Kaposvári Egyetem létrehozott egy Embrióátültető Központot, ahol ló embrió átültetést is végeztek már. Egyelőre ez csak elméleti szinten működik Magyarországon, információim szerint, akinek ilyen igénye van annak továbbra is Olaszországba kell, hogy küldje a kancáját ilyen típusú beavatkozás céljából.

5.3. Problémák, feladatok, megoldási javaslatok

Másodszor szeretnék kitérni a fajta fenntartó Egyesület szerepére és tevékenységére. A következő pontokat az (Ócsag 1999) és (Kisbéri-félvér Lótenyésztő Országos Egyesület 2021b) alapján készítettem.

Véleményem szerint az egyesület főbb feladatai már a tenyésztőszervezet megalakulásakor jól lettek definiálva melyeket kiegészítettem a feldolgozott kérdőív alapján körvonalazódott további feladatokkal, elmondható, hogy napjainkban az egyesület továbbra is csak részben tudja azokat megvalósítani, különböző az alábbiakban kifejtett okok miatt.

1, Kisbéri-félvér Méneskönyv megalapítása, karbantartása és a modernkor követelményeinek megfelelően rendszeres megjelenítése. Ezt a feladatot kiválóan, igényes formában végzi az Egyesület. Sőt végre 2020-tól már elérhető a Fajta digitális méneskönyve is. Ugyan a méneskönyvi adatokban találhatóak kisebb hibák, de remélhetőleg az idő során korrigálásra kerülnek. Személy szerint hiányolom azt, hogy nem derül ki az egyes egyedekről, hogy életben vannak-e, igaz, hogy az általam látott más oldalon pl.: allbreedpedigree-n sem jelölik. (http 9)

2, Az állomány feltérképezése, felvétele a Méneskönyvbe és az egyedek bírálata. Teljeskörűen nem sikerül(t) megvalósítani, mert az egyedek megtalálása talán nagyobb energiát igényelne, így csak a tenyésztők bizonytalan aktivitására van bízva az egyes egyedek Méneskönyvbe való bekerülése. Napjainkban is előfordul, hogy egy-egy egyed a véletlen folytán az Egyesület látókörébe kerül, de szisztematikus, célirányos keresés nem folyik.

3, A tenyésztési adatok aktualizálása és archiválása, folyamatosan történik, de azok nem napra készek, tapasztalatom alapján a tenyésztőkre van bízva a plusz információk megadása, melyet az Egyesület ráadásul nem mindig tart helyesen nyilván (Sporteredmények).

4, Célpárosítások megszervezése. Sajnos ez még elvétve sem valósul meg, pedig néhány tenyésztő igényelné a magasabb szintű szakmai segítséget, már csak azért is, mert tenyésztési és egyéb értékmérő adatok nincsenek, illetve hiányosak, és ami van az is korlátozottan hozzáférhető (pl.: tenyészérték becslés, méretek stb...).

5, Tenyésztési, takarmányozási, sport- és értékesítési információ szolgáltatása. Ezek a feladatok elvétve vagy egyáltalán nem valósulnak meg, sajnos nincs a lópiacról információ közzé téve, igaz, hogy néha megjelennek eladó lovak hirdetései a honlapon. Csak a kiemelkedő sporteredmények egy része van feltéve a honlapra, takarmányozási információk pedig egyáltalán nincsenek (igaz, hogy talán erre így nincs is szükség).

6, A fajta tenyészcéljának megfelelő, speciális törzskönyvezési rendszer kialakítása. A rendszer kidolgozásra került és folyamatosan aktualizálva van.

7, Bemutatók, kiállítások, tenésszszemlék, szervezése. Ezek folyamatosan zajlanak megfelelő színvonalon, de az nem biztos, hogy a fókusz a megfelelő kiállításokon való részvételre esik pl.: Farmerexpo helyett Hódmezővásárhely, igaz, hogy ennek korábban kialakult gyakorlata volt, mert általában a Gidrán ment Hódmezővásárhelyre. Az országos tenésszszemlék, úgy kéne megszervezni egy hétvége keretében, hogy nagyobb tömegeket is megtudjon mozgatni az esemény (pl.: gyerek verseny kisbéri lovakon). Külföldi kiállításokon való részvételre voltak megkeresések, de ebben nem történt előrelépés. Értékesítési lehetőség a régi egyesületi tevékenysége között megtalálható volt, ma már ez nem szerepel a prioritások között valószínűleg azért, mert voltak rá próbálkozások, de sajnos a magyar piaci viszonyok miatt ez eredményesen nem megvalósíthatóak. Estleg a többi fajtaival összefogva lehetne árveréseket szervezni.

8, Szakmai képzés és továbbképzés. Ez a pont sajnos az új szabályzatból kikerült, amit én nagyon hibás döntésnek tartok, mert a kérdőívből is kiderült, hogy sokan igényelnék a szakmai támogatást, amit a tenyésztés színvonal is alátámaszt. Szerintem, ezt a pontot mindenképpen vissza kellene venni az Egyesület tevékenységi körébe, mivel tapasztalataim szerint, nagy szükség lenne a szakmai segítségre, mert a tenyésztők többsége nem szakképesítéssel rendelkező tenyésztő. Tenyésztők szűkköre próbált előrelépést tenni (Tenyésztői Klub) több szakmai fórumot is szerveztek és állítottak össze anyagokat, valamint igyekeztek a tenyésztői összefogást erősíteni, de nem várható el egy klubból, aki pár magántenyésztőből áll, hogy ezt az egyesületi feladatot a saját erőforrásai terhére végezze.

9, Érdekképviselés. Erre kevés a rálátásom, de valószínűleg úgy történik, mint a többi őshonos fajtánál, ugyan mindig felmerül, hogy legyen egy törzsménese, mivel ez az egyetlen őshonos lófajta Magyarországon, aminek nincs törzsménese és a fajta ezt meg is szenvedti. A kérdőívből is látszik, hogy igény van, egy főménésre, mely 30-50 jó kancával stabilan működőképes tudna lenni, mely független, nem piaci alapon hosszú távon tud gondolkodni a fajta érdekében, amit abszolút alátámaszt a fajta kialakulásának és elmúlt 150 évének történelme.

10, Fajtavédelem, fajtapropaganda. A fajtavédelmét nehéz értelmezni, de az elmondható, hogy a fajta őshonos jellegét megbontó sportlovak beengedésének nem tud ellenállni a fajta (pl.: Páholy), még annak ellenére sem, hogy az eddigi próbálkozások a fajtaidegen ménekkel, nem vezettek sikerre, ahogy a hatvanas években történt és napjainkban is folyik. Rendkívül

veszélyes az idegen nem fajtába illő eurokomersz lovak beengedése, mert ez veszélyezteti a fajta őshonos jellegét, genetikai elkülönültségét.

Sokan írták a régi ménvonalak és kancsaládok fenntartását a kérdőívben, valamint én is említést tettem róluk az irodalmi áttekintés során. Az eredeti ménvonalak és kancacsaládok megőrzése, azért fontos, hogy a fajta ne veszítse el az őshonos jellegét, de nyilván folyamatosan lesznek új vonalak és halnak ki régiek, de ha az a régi jó volt és van még olyan élő egyede, ami a fajta előrehaladását segíti mindenképpen érdemes megmenteni. A kancacsaládok védelme a tenyésztőkre hárul, melynek értelemszerűen nem tudnak megfelelni, hiszen nem beszélhetünk, személyektől, erőforrásoktól, független állandó rendszerről, jelen helyzetben ezt csak egy állami főménes tudná biztosítani egy szakmailag felkészült és elhivatott vezetéssel, mint a többi őshonos fajtánál.

A ménvonalak fenntartásáról már említést tettem a támogatási rendszereknél. Azonban a kancacsaládok jelenlegi helyzetéről még nem esett szó.

Sipos Imre szakdolgozatából megtudhatjuk, hogy az eredeti kisbéri kancacsaládokra 68 Chief családalapító kancára a kisbéri-félvér fajtában 1 kanca My Colt Boszorka egyedben megtalálható ez a család, sajnálatos módon ő és egy kanca csikója már elpusztult, így 1 db kanca csikójával, még meglehetne menteni ezt a kancacsaládot. (Sipos 2017) Ahogy már a dolgozatom során említettem, sajnálatos módon folyamatosak a kisbéri-félvér kancák átkersztezései a sportló fajtába, így nem csoda, hogy Sipos Imre is a szakdolgozatában megemlíti, hogy a sportlovak között is vannak olyan egyedek, amelyek erre az eredeti kisbéri kancacsaládra vezethetők vissza.

120 Queen kancacsalád genetikáját Bugac Kicsiben találhatjuk meg, 5 kancacsikója és 3 méncsikója született. (Sipos 2017) Ebből 4 kancacsikójának még nincs ivadéka, azonban 2058 Maxim Kincs-nek született 2 kanca csikója. Tehát ezen kancacsalád ivadékai között bőségesen van a fajtán belül rendelkezésre álló egyed. 6 évestől 12 évesig vannak a kancák, de még egyiknek sincs egy ivadéka a kisbéri fajtán belül.

78 Palestro kancsalád meglétét Sipos Imre Dr. Szősziben vélte felfedezni, akinek már két kanca csikója született. Egy másik kancában is fellelhető ez a család a Maxim XI Platina-ban, akinek 3 kanca csikója született és a 3 kanca közül Széplak Kürtös-nek született 2 kanca csikója. (Sipos 2017) Még van 4 kanca az ebből a kanca családból. 7-12 évesek szintén még egy csikóval sem rendelkeznek, úgy, mint a fentebb említett családnál.

A 20 eredeti kancacsaládból 3 élte túl a múlt megrázkódtatásait. Fontosnak tartanám, hogy a fent említett még élő kancák tulajdonosai segítséget kapjanak, azért, hogy ne

keresztezzék ezeket az egyedeket más fajtába, vagy szakmailag az Egyesület melléjük állhatna, segítse őket a megfelelő párosítási terv kidolgozásával és ne haddja magára a tenyésztőket.

Az eredeti kishéri-félvér vonalak tanulmányozása közben figyelmes lettem arra is, hogy sajnálatos módon a magyar félvér fajtában, a kishéri-félvér azonosítóval rendelkező egyedek is jelen vannak. (http 8) Így ezen fajtatípus egyedek utódjai elvesznek a fajta számára. Ha már a magyar állam, gazdaságilag is támogatja az őshonos fajták tenyésztését és fennmaradását, akkor meggondolandó lenne az, hogy törvényileg is védje azokat az átkeresztezéstől.

Jó színvonalú kiadványokat készít az Egyesület, rendszeresen jelentett meg publikációkat, de a fajta népszerűsítésébe több energiát is kellene fektetni. A fajta népszerűsítését úgy gondolom, hogy a legfiatalabb generációban kell elkezdni például: az iskolai lovasoktatás keretén belül őshonos fajták egyedeit kellene előnyben részesíteni. Az őshonos fajta arra alkalmas egyedeinek használatát polgárőrségnél, nemzeti lovas díszegységnél esetleg rendőrségnél, minél kiterjedtebb használatát kéne támogatni, igaz, hogy ezek a használati típusok nagyon nehezen összeegyeztethetőek a versenysportra alkalmas lovak habitusával. (Eltudja valaki képzelni, hogy az angol királynő testőrsége francia lovon ül?) A Nemzeti Vágta legnagyobb elővágtá futamain (külföldi vágta futamokat is beleértve) és a döntőn az Egyesület propagálhatná a fajtát. Mint korábban említettem a fajta tagja a Sportlótenyésztők Világszövetségének (WBFSH), ennek a reklám értékét szerintem, sokkal jobban ki kellene használni, mivel ez az egyetlen őshonos fajta, akit felvettek. (http 11) Trendivé népszerűvé kell tenni a kishérit a hazai felhasználók körében, melynek egyik jó apropója az előbb említett WBFSH tagság, de ez mellett nagyon jó lenne, ha tudna kerülni a Hungarikumok közé (pl.: Egyél hazait és jövet menet lovagolj hazain 😊).

11, Együttműködés más hazai lótenyésztő szervezetekkel. Sokáig a Gidrán fajtával egy Egyesületként működött. Napjainkban, mind a Gidránnal, mind a Furioso-North Star és Magyar félvérrel szoros kapcsolatot tart fent például közös tenyészszemléket tartanak. Szerintem célszerű lenne még szorosabb kapcsolatot tartani a fajta kialakulásában meghatározó fajtával, azaz az angol telivért tenyésztőkkel és a dióspusztai állami telivér ménessel.

12, Nemzetközi kapcsolatok kiépítése. Az Egyesületnek sikerült bekerülnie a sportló tenyésztők világszövetségbe, így itt lehetne tájékozódni a legmodernebb tenyésztési módszerekről, és információkat kapni a kiemelkedő tenyész értékű, fajtába illő ménokről. Célszerű lehetne a trakehneni szövetséggel is szorosabb kapcsolatot ápolni, igaz ugyan, hogy a trakehneni díj ló tenyésztése van az előtérben, ettől függetlenül vannak nemzetközi szintű teljesítményre képes egyedeik, lovastusa és díjugrató szakágban.

13, A fajta javítása érdekében minőségi tenyész- és szaporítóanyag beszerzése, egyesületi tulajdonú állomány kialakítása és forgalmazása. Korábban a tenyésztőszervezet célja volt, hogy ilyen tevékenységet folytasson, de mára kikerült az alapszabályból, elmondható, hogy ez a tevékenység nem volt sikeres és a saját ménvásárlások is vegyes fogattatásra találtak. Egyetértek azzal, hogy ez a pont kikerült a tevékenységek közül, hiszen különböző okok miatt nem tudja megoldani az egyesület ezt a feladatot. Azonban a mélyhűtött sperma tárolása, beszerzése fontos lehet a régebbi vonalak megőrzésének érdekében, így ezt érdemes lenne tovább folytatni. Szerintem kívánatos lenne, nagyobb mennyiségben (és így olcsóbban) kiváló ménnek szaporítóanyagát, beszereznie az Egyesületnek, ami a fajta előrehaladását segítené, hogy új a kisbérbe illő, természetesen az őshonos jelleget nem veszélyeztető, igazoltan teljesítmény örökítő ménvonalak kerülhessenek felállításra (pl.: Jaguar Mail magasfélvér, Hirtentanz trakehneni stb...). Átkellene gondolni a kanca oldalon lezárt méneskönyv újra nyitásának lehetőségét is, a telivéren kívül természetesen azon kancák részére, akik fajtába illőek és bizonyítottan növelik a fajta sportteljesítményét és minőségét (pl.: angloarab, trakehneni stb.).

14, Szaktanácsadás. A szaktanácsadás gyakorlatilag azt jelenti, hogy az új pályázati lehetőségek megjelennek a honlapon és segítséget adnak az azon való részvételhez. Szerintem segítség lenne, a sokkal aktívabb kommunikáció, pl.: email-es kiértékelés jóval a pályázatok előtt és a betartandó határidőkről való figyelmeztetésekről.

15, a lovas sporttevékenység megszervezése és kisbéri-félvér lovak sajátteljesítmény vizsgálata. Versenyt nem szervez az Egyesület, de úgy gondolom, hogy ennek a tevékenységi körnek nem is kell és tud eleget tennie, mert nem a fajtán belül kell versenyezni. Azonban nagyon fontos lenne, hogy lobbizzon a korábban volt Magyar Ló Kupa sorozat vagy bármely más szakág versenye, illetve kifejezetten az őshonos fajtáknak dedikált, amatőr kategória szintjén megrendezett versenyek elindítása mellett, valamint el kellene érni hogy az Országos jelentőségű versenyeken bizonyos kritériumok mellett (pl.: minimálisan indulók száma) helyezett, őshonos egyed külön díjazásban részesülne, ami nagyban segítené a fajta kipróbálását és a jó teljesítményű egyedek megtalálását, illetve nagyobb mértékben elősegítené a profi lovasok bevonását is a fajta kipróbálásába. Információim alapján pl.: Olaszországban a hazai tenyésztésű lovakat a versenyeken megszerzett minősítő pontok után premizálják, az ilyen szemléletű támogatási rendszer szolgálná a fajta hosszú távú, piac képes fennmaradását és erősítené a profi, teljesítmény orientált tenyésztést.

16, A fajta értékmérő tulajdonságainak megbízható előrejelzése érdekében saját teljesítmény- és ivadékvizsgálati rendszer kidolgozása és alkalmazása. Kivannak dolgozva a

vizsgálati rendszerek, nemrég készült új STV rendszer, amely jobban illik a kisbéri többcélú hasznosításához és most kiegészült fogat vizsgával is.

A szakirodalmi rész kidolgozása közben kitértem arra is, hogy hogyan zajlott a tenyésztés a múltban (ld Tenyésztés a XIX végén, Törzsállomány szelekciója). A múltban leírtak alapján tudjuk, hogy folyt teljesítmény vizsgálat és ivadékvizsgálat is. Amikor a 2020-as tenyészszemlén részt vettem a fedezőmén jelölteknek szokásos módon kellett saját teljesítmény vizsgálatot teljesíteniük, ami elengedhetetlen, hogy a fajtába csak olyan mének fedezhessenek, amik a vizsgaszint minimumának legalább megfeleltek. Ez egy alapvizsga, de jó lenne, ha a levizsgázott mének legalább a tenyészcélnak megfelelő szinten versenyeznének is, hogy további tapasztalatokat lehessen róluk szerezni. A kanca oldalon sajnos teljesen más a helyzet, ők a tenyésztésbe való feltételeként kötelezően csak küllemi és mozgás bírálaton vesznek részt. Szerintem szükséges lenne a kancáknál is saját teljesítmény vizsgálatot elvégezni, mint tudjuk a kanca nagyobb szerepet játszik az örökítésben. Más részről érthető, hogy sok tenyésztőnek pénzébe kerül az is, hogy elvigye a küllemi bírálatra a kancáját és lehet, hogy egy kanca felkészítése egy teljesítmény vizsgálatra már anyagi, szakmai és emberi nehézségeket okozna egy-egy tenyésztőnek, viszont így olyan kancák is fedeztetésre kerülnek, amiknek tovább tenyésztése nem lenne kívánatos a fajtában. Ha nem szeretnél olyan csikót amilyen a kancád akkor ne fedeztesd (Rombauer 2018, szóbeli közlés). Az ilyen kancákba, viszont a legjobb kancákból származó embriókat lehetne beültetni, ezzel is segítve a jó állomány tenyésztését és a tenyésztőnek is ez előnyös lenne, mert a kancáját megtartva még is csak, nagyon jó genetikai állományhoz juthatna hozzá.

A másik nagy probléma, hogy jelenleg nincs ivadékvizsgálat a fajtában. Elmondható, hogy az a kevés információ, ami rendelkezésre áll sincs rendszerezve, feldolgozva, és nem készül belőlük a tenyész értékre vonatkozó kimutatások becslések, így nagy az információ hiány és sajnos gyakran a szájhagyomány útján terjed a lovak értékelése. Az Egyesület 20 éves évfordulóján kiadott könyvben szerepel egy a trakehneni mintára készült, tenyészérték becslés program és feltöltésre került 2013-ig adatokkal, de az Egyesületi támogatás hiányában nem került bevezetésre, nem került fel a honlapra és nincs folyamatosan vezetve. (Fekete et al. 2009)

17, Probléma a fajtán belül a kontraszelekció is, pont a legjobban teljesítő egyedek nem kerülnek tovább tenyésztésre a kanca oldalon (pl.: Istafan Sissi), így ebben is a modern orvosi vívmányokat felhasználva pl.: központilag támogatott petesejt leszívás, kell előre lépni.

18, A lehető legszélesebb tenyésztői együttműködés a fajta fennmaradása érdekében elengedhetetlen, hogy a tenyészcél a tenyészeteken túlnyúlóan, célpárosítások segítségével megvalósuljon.

19, Kulcsfontosságú a fiatalok bevonása a fajta jövőjének biztosítása érdekében, amire a fentebb tárgyalt kérdőív is rámutatott. Tapasztalataim alapján most is kevés a fiatal tenyésztő, akik aktívan részt vennének a tenyésztésben és az Egyesület életében, mert valószínűleg nem látnak elég perspektívát a fajtában. Személy szerint én az Egyesület helyében több energiát fektetnék abba, hogy népszerűsítsem a fajtát a jövő generációja körében. Akár szakmai továbbképzések, bemutatók által, vagy például évente a legsikeresebb fiatal tenyésztőket külön díjaznám is.

20, A fajta piacának és ebből következő tenyészcéljának meghatározása (lsd. 14. kérdés). A 2004-es felmérés alapján elmondható a fajtáról, hogy akkor a lovassport majdnem minden ágában helyt tudott állni, ezzel bizonyítva a sokoldalúságát. (Novotni et al. 2021) Azaz a kishéri-félvér az egykori Kishéri Magyar Királyi Állami Ménes által kitenyésztett **magasfélvér-jellegű lófajta**, melynek tenyészcélja, napjainkban a korszerű követelményeknek is megfelelő, **nemes, tetszetős háttas és fogatló** előállítására a **hagyományos tenyésztési- és sportirányú szelekciós módszerek** felhasználásával. **Cél a díjugratás, lovastusa, fogathajtás, díjlovaglás és gyerek lovassportok mellett a kedvtelésből lovaglók, hagyományőrző és fegyveres testületek lóigényének kielégítése könnyen tanítható, munkabíró, könnyen kezelhető, intelligens lovakkal, mely nem specializálódik valamely ló- és lovassport vagy bármilyen egyéb különleges igény kielégítésére.** A fentiek természetesen nem zárják ki, sőt kifejezetten támogatandó a lovassport magasabb vagy esetleg nemzetközi szintjén teljesítő pluszvariáns egyedeinek kitenyésztése, melyek a fajtát zászlóshajóként kiemelik a tömegtenyésztésből, de ezen egyedek tenyésztésbe vétele is csak akkor támogatandó, **ha legalább minimális szinten teljesítik az alap követelményeket (kishéri típusú).** Rövid távú cél lehetne a legnagyobb piacot jelentő igényes hobby és amatőr lovasok igényeinek megfelelő lovak tenyésztése, az amatőr szintű lovassportokra való alapvető alkalmasság. Dr Németh Csaba szerint cél lehetne ezek alapján a Hunter típusú ló tenyésztése melynek nagy felvevő piaca van az USA-ban és hasonló áron lehet eladni, mint a sportlovakat. (Németh 2017, szóbeli közlés)

5.4. Inspiráció más fajták által

Trakehneni fajta ugyan abban, vagy még lehet, hogy rosszabb helyzetben volt, mint a kishéri-félvér a II. világháború végén, de megtalálta a piaci célterületét, regenerálta a kanca és ménvonalait, úgy, hogy megtudta őrizni a genetikai elkülönültségét. Elgondolkodtató az is,

hogy háromévtized alatt a holland és a belga tenyésztés eljutott a világ elitjébe, sőt már diktálja a tempót a többi nagyhírű fajtának a teljesítmény lovak előállításában. Napjainkban Hollandiában a lovas ágazat teljesítménye eléri a 2 milliárd Eurót, nagyjából 30 év alatt elérte a szigorú szelekciónak, illetve a legjobb genetikai állomány megvásárlásával, hogy az egyik vezetője lett a világ sportlótenyésztésnek a semmiből a belgákkal egyetemben. ([http 10](#)) Az tud igazán sikeres lenni, aki felhasználva mások példáját megtalálja a saját útját.

6. ÖSSZEFOGLALÁS

Áttekintve a szakirodalmat, feljegyzéseket és a kérdőíves felmérést, a fajta fennmaradásának és fejlődésének kulcsát, az alábbiakban látom:

Feltétlenül fent kell tartani az őshonos jelleget és meg kell szilárdítani a fajta „kisbéri” típusát, nem szabad, hogy a fajta eurokomerszé váljon, genetikai állománya elkülönült kell, hogy maradjon.

Nélkülözhetetlen a jó küllemi tulajdonságok megőrzése, mozgás minőségének javítása és jelentős javulást kell elérni a sportra való alkalmasság terén is.

Meg kell találni a fajta piacát és a tenyészcélt ehhez hozzá kell igazítani, mert ha piaci alapon nem képes a fajta fennmaradni biztosan le fog épülni.

Szélesíteni kell a tenyésztők bázisát, és meg kell oldani a generáció váltást.

A fajtafenntartó Egyesületnek a fajta fennmaradása érdekében a tenyészértékbecslésben, a tenyésztők összefogásában és szakmai támogatásában, a tenyésztők tenyésztési ismereteinek magasabb szintre emelésében, az eredeti kancacsaládok és ménvonalak megőrzésében és új teljesítmény vonalak felállításában nagyot kell, hogy előre lépjen.

Ki kell alakítani a fajta körül, mint a nagy európai lótenyésztő nemzeteknél, egy piaci alapon működő, profi tenyésztői réteget is, ami sajnos a II. világháború után elveszett, mint az Örkenyi örökség is.

Tanulni kell a múlt hibáiból nem szabad fajta idegen ménnek bevonásával próbálkozni a teljesítmény növelésére, hanem csak bizonyítottan kipróbált, fajtába illő méneket szabad használni, amit valószínűleg a telivér, angloarab, trakehneni tudhat biztosítani.

Szükségesnek tartanék egy gazdaságilag és szakmailag is független magas szakmai szintem működő főménes felállítását, ahogy a múltban is volt, akár a fajta bölcsőjét jelentő Kisbéren, állami szerepvállalás mellett, ami képes kiváló tenyészmének előállításra, melyet a köztenyésztés rendelkezésére tud bocsájtani, valamint segíteni tudna a kancacsaládok megőrzésében is. A főménes lehetőséget nyújthatna akár, az STV-k és a tenyészszemlék lebonyolításában, valamint infrastruktúrájával kedvezményesen segíthetné a fajta tenyésztőit a csikók felnevelésében, kipróbálásában is.

A kisbéri tenyésztésben mindig is az volt a nagyszerű, hogy a saját szelekciója mellett, a máshol nagyon nagy ráfordításokkal kipróbált fajtába illő tenyészméneket, legyen az angol telivér, trakehneni vagy angloarab stb. behozatalával tudta emelni az állomány színvonalát. Ez

a kivételes lehetőség továbbra is fent áll a fajta megújításának lehetőségeként, csak tényleg meg kell találnia a bizonyítottan kiválóan örökítő méneket. (Németh Csaba 2017, szóbeli közlése)

Sajnos a fajta jelenlegi helyzete hasonlít a 15 évvel ezelőtti magyar foci helyzetére, amíg a tenyésztők, a szövetség és az állam el nem dönti, hogy fontos számára ez a fajta, akarja-e, hogy piaci alapon is a saját lábára tudjon állni és később is fent tudjon maradni, addig a legjobb esetben is csak stagnálás várható. A Kincsem- Nemzeti Lovasprogramban a kiséri félvér fajtaival kapcsolatban megfogalmazott célokból, sajnálatos módon gyakorlatilag semmi sem valósult meg (Hungarikum, génmegőrzés, fajta korszerűsítése, piaci lehetőségek kiszélesítése) (Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium 2021). Nem lehetséges, hogy akár csak az MSLT-vel, nem, hogy a világfajtákkal, piaci alapon felvegye a versenyt, a tenyésztési, a befektetett anyagi és humán erőforrások korlátjai miatt.

Sinkovics Zoltán Kiséri polgármestere (2020): „Hiszem, hogy a Kiséri Ménesnek nemcsak múltja van, hanem jövője is! (Hecker et al. 2020)

Minden sorscsapás ellenére a fajta mindig képes volt regenerálódni, a kiséri tenyésztési modell magában hordozza most is a megújulás és fejlődés lehetőségét az őshonos jelleg megtartása mellett is, így remélem, hogy a fajta még képes lesz újra felvirágozni.

7. KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Ezúton szeretnék köszönetet nyilvánítani a konzulensemnek Abayné Dr. Hamar Enikő egyetemi docensnek, aki javaslataival, iránymutatásaival sokat segített a szakdolgozatom elkészítésében.

Külön szeretném megköszönni Janászik Andrea Kisbéri-félvér Lótenyésztő Országos Egyesület tenyésztésvezetőjének, hogy a kutatásom alapját képező kérdőívet megosztotta a tenyésztők felé, illetve szakmai anyagokat bocsájtott a rendelkezésemre.

Szeretnék köszönetet mondani Novotni Péternek a Kisbéri-félvér Lótenyésztő Országos Egyesület ügyvezetőjének, aki szakmai anyagait, cikkeit bocsájtotta rendelkezésemre a dolgozatom elkészítéséhez.

Egyúttal köszönöm azon tenyésztőknek, akik a kérdőív kitöltésével, valamint a velük töltött beszélgetések során megosztották a tapasztalataikat, gondolataikat.

Végül, de nem utolsó sorban szeretnék köszönetet mondani a családomnak, akik türelemmel és szeretettel támogattak a tanulmányaim során.

8. IRODALOMJEGYZÉK

Agrárminisztérium (2015). A védett őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának in situ megőrzése. Felhívás. 28 p.

Agrárminisztérium (2017). Védett őshonos és veszélyeztetett mezőgazdasági állatfajták genetikai állományának ex situ vagy in vitro megőrzése, továbbá a genetikai beszűkülést megelőző tanácsadói tevékenységek támogatása. Felhívás. 26 p.

Bíró B.: Kisbéri tenyészmén került Oltszemre magyarországi adományként. <https://szekelyhon.ro/aktualis/kisberi-tenyeszmen-kerult-oltszemre-magyarorszag-adomanykent> (2021, június)

Döhler, T.: Decktaxenrabatt Gestüt Welvert. <https://www.trakehnerverband.de/jugendnews/decktaxenrabatt-gestuet-welvert/> (2021, április)

Fekete T., Hecker W., Jónás S., Mihók S., Németh Cs., Novotni P., Pataki B., Pongrácz L., Varga I. & Vörös J. (2009): 20 éves a Kisbéri és Gidrán Lótenyésztő Országos Egyesület. Kisbéri-félvér és Gidrán Lótenyésztő Országos Egyesület, Gyúró, 123 p.

Hecker W. (2014): A Bábolnai Arab Ménes. Magyarországi Arablótenyésztők Egyesülete, Bábolna, 307 p., 10-12. p.

Hecker W., Brenyó J. & Pataki B. (2020): A KISBÉRI MÉNES TÖRTÉNETE a kisbéri-félvér ló sorsa. IAT Kiadó, Budapest, 452 p.

Janászik A. (2020): Kisbéri félvér szakmai beszámoló 2020. 2 p.

Kisbéri-félvér Lótenyésztő Országos Egyesület: A Kisbéri-félvér fajta tenyésztési programja 2020. http://www.kisberifelver.hu/images/menu/egyesulet/szabalyzat/Tenyesztesi%20program_2021..pdf (2021, augusztus)

Kisbéri-félvér Lótenyésztő Országos Egyesület: A Kisbéri-félvér Lótenyésztő Országos Egyesület Alapszabálya http://www.kisberifelver.hu/images/menu/egyesulet/szabalyzat/Alapszabaly_2020..pdf (2021, augusztus)

Korponai K. (2013): Az angol telivér szerepe a kisbéri félvér fajtában. Szakdolgozat, Debreceni Egyetem, Debrecen, 66 p.,

Koskó B.: Magyarország kedvenc lófajtái: fríz, kisbéri, nóniusz, lipicai, magyar sportló. <https://www.lovasok.hu/lovasokhu-hirei/magyarorszag-kedvenc-lofajtai-friz-kisberi-noniusz-lipicai-magyar-sportlo/> (2014, március)

Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium: Kincsem- Nemzeti Lovas Program. <https://mltsz.hu/wp-content/uploads/2020/12/KINCSEMNemzetiLovasProgram.pdf> (2021, október)

Németh Cs. (2017): Szóbeli közlés. Budapest, főosztályvezető

Novotni P. & Mihók S. (szerk.) (2012): A kishéri-félvér és a gidrán napjainkban. Kishéri-félvér és Gidrán Lótenyésztő Országos Egyesület, Gyúró, 111., 5-79.

Novotni P., Pongrácz L., Pataki B. & Mátyás I.: A KISHÉRI LÓ SPORTRA VALÓ ALKALMASSÁGA MAGYARORSZÁGON, MÁS FAJTÁKKAL ÖSSZEHASONLÍTVA. <http://animalwelfare.szie.hu/cikkek/200603/AWETH2006163181.pdf> (2021, október)

Ócsag I. (1989): A kishéri félvér. Mezőgazdasági Kiadó, Budapest, 176 p.

Ócsag I. (1999): A kishéri félvér (2., bővített kiadás). Mezőgazda Kiadó, 184 p.

Pataki B. & Janászik A. (szerk.) (2006): A KISHÉRI-FÉLVÉR FAJTÁBAN TENYÉSZTÉSRE AJÁNLOTT ÉS ELFOADOTT MÉNEK. Kishéri-félvér és Gidrán Lótenyésztő Országos Egyesület, Gyúró, 95 p.

Pataki B., Mihók S., Janászik A. & Novotni P. (szerk.) (2019): 30 éves a Kishéri-félvér és Gidrán Lótenyésztő Országos Egyesület 1989-2019. Kishéri-félvér és Gidrán Lótenyésztő Országos Egyesület, Gyúró, 90 p.

Podmaniczky Gy. (szerk.) (1903): MAGYARORSZÁG ÁLLAMI ÉS MAGÁNMENESEI LÓTENYÉSZTÉSÉNEK KÉZIKÖNYVE. A m. kir. földmivelésügyi minisiter, Budapest, 374 p.

Rombauer T. (2018): Szóbeli közlés. Bábolna, tenyésztésvezető

Sipos I. (2017): Védett történelmi lófajtánk, a kishéri-félvér kancacsaládjainak szerepe a tenyésztői munkában. Szakdolgozat, Állatorvostudományi Egyetem, Budapest, 86 p.

Vigh Zs (2019): A lóembrió átültetés napjainkban. Lovas Nemzet Plusz +, 2019 02, 11-13.

http 1 Fajtatörténet. <http://www.kisberifelver.hu/index.php/irodalom/fajtatortenet> (2021, június)

http 2 Kancatámogatás 2022. <http://www.kisberifelver.hu/index.php/2-uncategorised/242-kancatamogatasa-2022-tol-tervek> (2021, szeptember)

http 3 Sport támogatás. <http://www.kisberifelver.hu/index.php/egyesulet/tamogatasok/sport-tamogatas> (2021, szeptember)

http 4 Fedeztetési támogatások. <http://www.kisberifelver.hu/index.php/egyesulet/tamogatasok/fedeztetes-tamogatasa> (2021, augusztus)

http 5 Zalaegerszegi tenyészet. <http://zegikisberi.hupont.hu/3/tenyeszetunkrol> (2021, szeptember)

http 6 Jogszabály <https://njt.hu/jogszabaly/2004-32-30-41> (2021, szeptember)

http Kancaregiszter
http://www.kisberifelver.hu/images/menu/tenyesztes/kancaregiszter/Kancaregiszter_2021_01_15.pdf
(2021, március)

http 8 Méneskönyv <http://meneskonyv.v4y.hu:8080/#/ui/horse> (2021, október)

http 9 All Breed pedigree <https://www.allbreedpedigree.com/> (2020, szeptember)

http 10 Netherlands <https://www.knhs.nl/media/11820/netherlands-land-of-horses-v2.pdf> (2021, október)

http 11 WBFSH <https://www.wbfs.com/studbook-members> (2021, október)

http 12 Filou törzs <http://www.kisberifelver.hu/index.php/tenyesztes/mentorzsek-kepekben/filou-torzs>
(2021, szeptember)

http 13 Isatfan Sissi <http://www.dothorse.it/blog/11435495/la-principessa-sissi-non-e-piu-in-italia-giulia-martinengo-dice-addio-a-istafan-sissi/> (2021, október)

9. MELLÉKLETEK

Ábrajegyzék

1. ábra 1869-es lóállomány (Hecker et al. 2020).....	5
2. ábra Deutscher Michel IV. törzsmén (szül.: 1900) (Hecker et al. 2020).....	8
3. ábra bal oldalon: 12. Filou I. kanca (szül.: 1922) (Hecker et al. 2020), jobb oldalon: Filou VI. törzsmén (http 12)	8
4. ábra Dunure VI. törzsmén (szül.: 1941) (Hecker et al.2020).....	9
5. ábra bal oldalon: Fenék V. törzsmén (szül.: 1932), jobb oldalon: 66 Fenék V. törzskanca (szül.: 1938) (Hecker et al. 2020).....	9
6. ábra Kozma III. törzsmén (szül.: 1926) (Hecker et al. 2020)	10
7. ábra Slieve Gallion I. törzsmén (szül.: 1912) (Hecker et al. 2020).....	10
8. ábra bal oldalon: Maxim II. törzsmén (szül.: 1912), jobb oldalon 123. Maxim kanca (szül.: 1922) (Hecker et al. 2020).....	11
9. ábra bal oldalon: Shannon I. törzsmén (szül.: 1906), jobb oldalon: Shannon IV. törzsmén (szül.:1930) (Hecker et al. 2020).....	11
10. ábra 1930-ig életben maradt kancacsaládok (Hecker et al. 2020 után).....	15
11. ábra Széplak I. törzsmén (szül.: 1943) (Hecker et al. 2020)	17
12. ábra Formás I. törzsmén (szül.: 1946) (Hecker et al. 2020)	17
13. ábra Lobogó mén (Novotni & Mihók 2012).....	18
14. ábra Széplány (szül.: 1952) (Hecker et al. 2020).....	19
15. ábra bal oldalon: Széplak X. (szül.: 1977), jobb oldalon: Bob herceg I. (szül.: 1985) (Hecker et al. 2020) ...	21
16. ábra bal oldalon: Szikrázó I. (szül.: 1974), jobb oldalon: Széplak VIII. (szül.: 1961) (Hecker et al. 2020)	22
17. ábra Maxim Mokka (Pataki & Janászik 2006)	24
18. ábra Istafan Sissi (http 13).....	25
19. ábra Maxim Bella (bal oldali ló) (Novotni & Mihók 2012)	25
20. ábra Tangó fogathajtásban (Novotni & Mihók 2012)	25
21. ábra 1. számú kérdés grafikonja	27
22. ábra 2. számú kérdés grafikonja	28
23. ábra 3. számú kérdés grafikonja	28
24. ábra 4. számú kérdés grafikonja	29
25. ábra 5. számú kérdés grafikonja	30
26. ábra 6. számú kérdés grafikonja	31
27. ábra 8. számú kérdés grafikonja	33
28. ábra 9. számú kérdés grafikonja	34
29. ábra 13. számú kérdés grafikonja	37

Kérdőív

Kisbéri-félvér fajta tenyésztésével kapcsolatos kérdőív

Fekete Dorottya vagyok a Szent István Egyetem hallgatója és az alábbi kérdőív segítségével kérem segítse a szakdolgozatom elkészítését, amennyiben kisbéri-félvér lovak tenyésztésével foglalkozik. Köszönöm a segítségét.

3. Miért választotta ezt a fajtát? (több válasz is lehetséges)

Válassza ki az összezet, amely érvényes.

- ☐ külleme miatt
☐ mozgása miatt
☐ kimagasló sportteljesítménye miatt
☐ véletlen egybeesés miatt
☐ mert őshonos fajta

Egyéb: ☐ _____

5. Ha újra kezdené a tenyésztést milyen valószínűséggel választaná ugyan ezt a fajtát?(1-valószínűtlen, 5-nagyon valószínű)

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ 1
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ 5

7. Ön szerint van-e olyan feladat, tevékenység, amelyre az egyesületnek nagyobb figyelmet kellene fordítania?

9. Ön szerint a Kisbéri lófajta mennyire keresett a piacon? (1- egyáltalán nem keresett, 5- nagyon keresett)

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ 1
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ 5

11. Ön szerint milyen jövő áll a fajta előtt és miért?

13. Ön szerint hogyan fog megtörténni a tenyésztők körében a generáció váltása? Vagy egyáltalán lesz-e?

1. Milyen korosztályt képvisel?

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ 30 alatti
☐ 30-50
☐ 50 feletti

2. Mikor kezdte a kisbéri-félvér tenyésztését?

4. A fenti kérdés első 3 szempontja alapján hozza-e a fajta a hozzá fűzött reményt? (1- egyáltalán nem, 5- teljes mértékben)

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

	1	2	3	4	5
Küllem	☐	☐	☐	☐	☐
Mozgás	☐	☐	☐	☐	☐
Kimagasló sportteljesítmény	☐	☐	☐	☐	☐

6. Meg van-e elégedve a tenyésztő szervezet működésével(tenyésztők szakmai támogatása, fajta megőrzés, rendezvények és kiadványok, érdekképviselet, fiatalok megszólítása stb.)? (1- egyáltalán nem, 5- teljes mértékben)

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ 1
☐ 2
☐ 3
☐ 4
☐ 5

8. Mit gondol a következő időpontok közül melyik időszakban volt a kisbéri-félvér fajta a csúcson?

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ 1870-es években
☐ 1920-30-as években
☐ 1960-70-es években
☐ 1990-es években
☐ 2010- napjainkig

10. Ön szerint mik a legfontosabb szempontok a fajtánál, ami igazi kisbéri-félvérré teszi az adott egyedet?

12. Mit gondol, hogy szükséges lenne-e egy kisbéri-félvér fajta állami törzsménest létrehozni, ahogy az más őshonos fajtánál is megtörtént?

Soranként csak egy oválist jelöljön be.

- ☐ Igen
☐ Nem

14. Ön szerint ennek az őshonos fajtának milyen tenyésztési célt kellene követnie, hogy fennmaradhasson és fejlődni tudjon?

Nyilatkozat

Szent István Campus, Gödöllő
Cím: 2100 Gödöllő, Péter Károly utca 1.
Tel.: +36-28/522-000
Honlap: <https://godollo.uni-mate.hu>

4. sz. függelék – Hallgatói és konzulensi nyilatkozat minta

NYILATKOZAT

Alulírott FEKETE DOROTTYA, a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem, SZENT ISTVÁN Campus, MEZŐGAZDASÁGI MÉRNÖKI szak nappali/levelező* tagozat végzős hallgatója nyilatkozom, hogy a dolgozat saját munkám, melynek elkészítése során a felhasznált irodalmat korrekt módon, a jogi és etikai szabályok betartásával kezeltem. Hozzájárulok ahhoz, hogy Záródolgozatom/Szakdolgozatom/Diplomadolgozatom egyoldalas összefoglalója felkerüljön az Egyetem honlapjára és hogy a digitális verzióban (pdf formátumban) leadott dolgozatom elérhető legyen a témát vezető Tanszéken/Intézetben, illetve az Egyetem központi nyilvántartásában, a jogi és etikai szabályok teljes körű betartása mellett.
A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: 2021 év október hó 29 nap

Fekete Dorottya
Hallgató

NYILATKOZAT

A dolgozat készítőjének konzulense nyilatkozom arról, hogy a Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A Záródolgozatot/Szakdolgozatot/Diplomadolgozatot záróvizsgán történő védésre javaslom / nem javaslom*.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz: igen nem*

Kelt: 2021 év október hó 29 nap

Belső konzulens
Belső konzulens

*Kérjük a megfelelőt aláhúzni!